

КОВЧЕГ
УКРАЇНА

УКРАЇНСЬКИЙ
КУЛЬТУРНИЙ
ФОНД

КОВЧЕГ "УКРАЇНА"

«Вони дотепні, кмітливі, винахідливі і щедрі, не прагнуть до великого багатства, але надзвичайно кохаються у своїй свободі, без якої не уявляють життя: саме через це вони такі схильні до бунтів та повстань проти місцевих вельмож, як тільки відчують утиски. Тому рідко минає 7-8 років без того, щоб вони не бунтувалися і не піднімалися проти них»

французький мандрівник XVII ст.
Гійом де Боплан

з того часу мало що змінилось...

"THE ARK UKRAINE" is a project about initiation.

As if a capsule launched into space, it houses essential information.

Like the starter dough a grandmother leaves in her bowl for the next generation's bread.

Like the pearls of traditional treasures a young woman commits to her hope chest. These are the greatest grains from the granary.

The Tree of Life is often embroidered on traditional Ukrainian wedding cloths. Alongside this Tree are two birds who guard the Flower of Life. Like these birds, we seek to protect what is at the very core of Ukraine's unique tree and preserve the ancient purity of this flower – even in this age of cosmic odyssey.

This is why we have gathered our treasures aboard **"THE ARK UKRAINE"** – as a means of preserving the seeds of Ukraine's cultural harvests so that they may be the pillars upon which Ukraine's future will be built. We invite you to board this hope chest of a boat-museum, to touch its Truth and discover it within yourself.

author of the project
Iaryna Vynnytska

КОБЧЕГ "УКРАЇНА" – це проєкт-ініціатива.

Він як капсула з надважливою інформацією, що її запускають у космос. Як закваска, яку господиня залишає на дні діжки для майбутнього хліба. Найбільша цінність, що її наречена зберігає у власній скрині. Відбірене зерно в зернохосовищі.

На традиційних весільних рушниках українці часто вишивали Дерево Роду, а поруч – дві пташки, що охороняють Квітку Життя. Так і ми прагнемо вберегти саме ядро, серце-вину України – те, що робить нас нами, і те, що має залишитись недоторканим навіть в епоху космічних мандрівок.

Тому ми зібрали найцінніше і завантажили на **КОБЧЕГ** – весь культурний капітал країни, що має стати тими внутрішніми опорами, на яких збудуємо Україну майбутнього. Запрошуємо на борт нашого корабля-скрині, корабля-музею – доторкнутись до Справжнього і згадати себе...

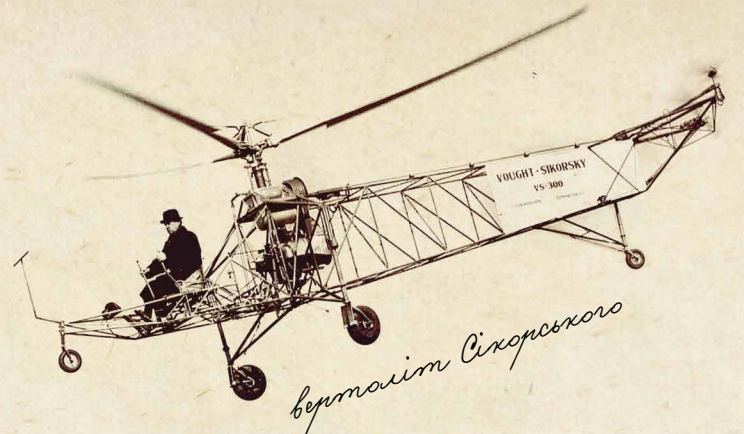
авторка
Ірина Винницька
(на правах Ноя)

За синіми горами Карпатами,
за глибоким Чорним морем
лежить дивна країна – Русь-Україна.

*Ук-рай-іна...
країна з раси у назві.*

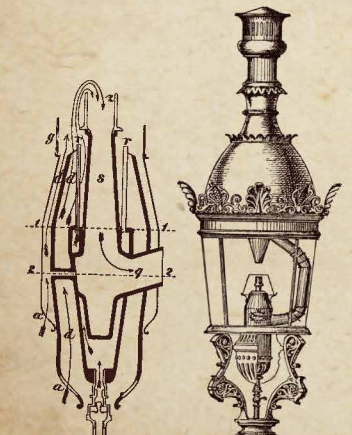
вертоліт Сікорського

Це країна красивих і працьовитих людей, що розмовляють предивною й прадавньою мовою. Мова ся особливо надається до кохання, співу й молитов – відтак українці понад усе люблять гуляти на весіллях, співати тужливих пісень і будувати церкви із золотими верхами.

Колись давно наші предки молились до Сонця і добре розумілись на чарах: уміли задобрювати морози кутею, знаходити цвіт папороті та розмальовували яйця магічними візерунками. Та згодом створили першу у світі конституцію, вигадали газову лампу, вертоліт, ноосферу й імунологію.

Ігор Сікорський

газова лампа

Українці люблять землю. Їм важливо нею володіти (хоча б шість сотих), важливо до неї торкатися – тому їхні руки часто шорсткі від постійного контакту з ґрунтом. Українці завжди брали зі собою грудочку рідної землі в далеку дорогу – коли їхали в Крим по сіль чи йшли у військовий похід.

Парадоксально, як нація землеробів із шорсткими руками, що жила на розораній ріллі, подарувала світові цілу плеяду тих, хто допоміг людині злетіти в небо: киянин Ігор Сікорський створив перші у світі літаки і гелікоптер; полтавчанин Олександр Шаргей-Кондратюк розрахував так звану «місячну трасу», якою згодом полетіли американські астронавти на Місяць; житомирянин Сергій Корольов став основоположником практичної космонавтики і створив перший пілотований корабель «Восток-1», на якому людина потрапила в космос.

Бо українці люблять небо. Вони є нащадками не тільки землеробів, а й чумаків – тих, що котились безкраїми степами на своїх возах десь поміж хмарами і ковилою та весь час вдивлялись у купол неба, підіркований зорями. «Дивлюсь я на небо та й думку гадаю, чому я не сокіл, чому не літаю?» – пісня на слова поета Михайла Петренка, що однією з перших прозвучала в космосі, є гімном нашої любові до небосхилу. Українці, як малий Тарас Шевченко, хочуть дійти до тих «залізних стовпів, що небо підпирають» і заглянути за небокрай.

Ми – нація мрійників^{1, 2}.

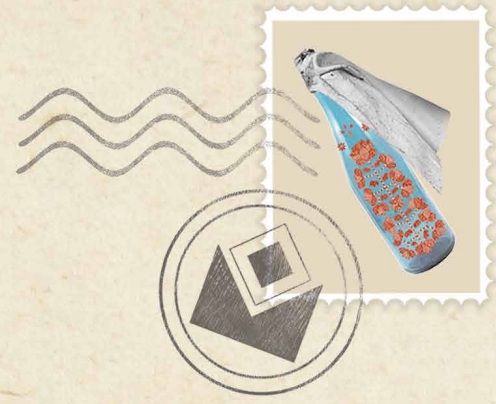
Ми – нація воїнів.

Як козак Мамай, що сидить з бандуркою в руках і шаблю «під руками», готовий будь-якої миті стати до бою, так і українці – мрійливі й сентиментальні, у критичній ситуації перетворюються на безстрашних воїнів, і «йдуть на ВИ!».

Легендарний вигук князя Святослава Хороброго могли промовляти й козаци Війська Запорозького; і українські січові стрільці – добровольчий легіон у складі австро-угорської армії, що залишив нам у спадок славетні перемоги і цілий пласт ліричних і бойових стрілецьких пісень; герої бою під Крутами (це коли 520 супроти п'ятитисячної армії);

а також воїни Української повстанської армії, які в умовах підпілля вели збройну боротьбу з двома окупаційними режимами водночас; герої Небесної Сотні, що у пластикових шоломах і з дерев'яними щитами протистояли снайперам на Майдані; добровольці російсько-української війни XXI ст., що йшли на фронт у кросівках; кіборги, які тримали оборону Донецького аеропорту протягом 244 днів – «і вони витримали, не витримав бетон».

Свобода прописана в нашому ДНК найбільшими буквами.

ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ

САКРАЛЬНА ГЕОМЕТРІЯ

ЯЙЦЕ-РАЙЦЕ

ЧОРНОЗЕМ

РОСЛИНИ-СИМВОЛИ

ТОТЕМНІ ТВАРИНИ І ПТАХИ

МОВА

КУЛІНАРНІ БРЕНДИ

СИМВОЛИ

*Знахи і символи
керують світом -
це стверджував
Конфуцій.*

Вони є тією архаїчною мовою, якою розмовляє з нами Бог. І люди навчились відповідати Богові його мовою – писати листи у Всесвіт на пташиних яйцях, вишивати їх на сорочках і рушниках.

Тому й писанка зветься писанкою, це ж бо «письмо». А ще гуцули кажуть «писати сорочку» – тобто вишивати лист-звернення найдавнішою абеткою, що відома людству, – геометричними візерунками.

Символи – це креслення, за якими збудовано наш світ, ескізи, залишені нам у спадок Великим Архітектором. Досліджуючи цей первісний архів знань, ми отримуємо шанс відчитати приховані сенси нашої землі, пізнати людей, що тут живуть.

Увесь наш Всесвіт – система символів: від конфігурації галактик і сніжинок до мови й дорожніх знаків. Є символи сакральні і державні. Символами можуть бути рослини і тварини. Ба, навіть їжа може слугувати символом країни.

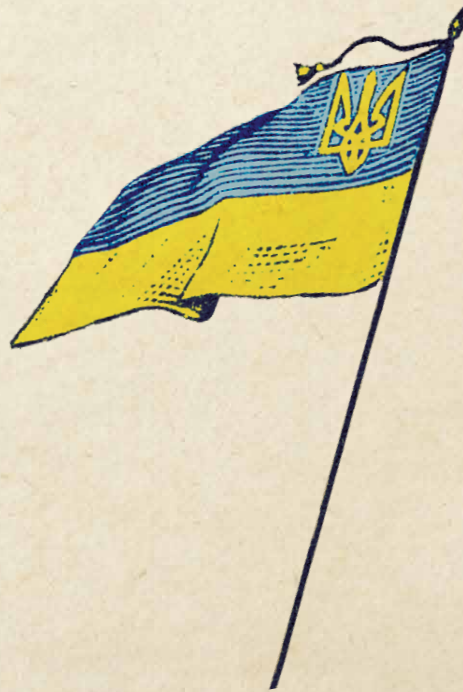

ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ

Синьо-жовтий прапор

синій – синє небо
pantone coated 2935 C
золотий – золота пшениця
pantone coated Yellow 012 C

Такі кольори вперше з'являються на гербах руських князів. З XVI століття козаки Війська Запорозького використовують синьо-жовті хоругви, а з 1710-х років ці барви стають домінуючими.

Офіційна прем'єра синьо-жовтого стягу відбулася під час Весни народів 25 червня 1848 року у Львові – українці Королівства Галичини та Володимирії вивісили його над львівською ратушею. У 1917–1921 роках він стає державним прапором Української Народної Республіки. А 1991 року, після розвалу СРСР, синьо-жовтий двоколор – офіційний прапор незалежної України.

Тризуб

*"Тризуб - ознака пито-
мелла, незаточена, зв'язана
з нашою тисячолітньою
державною політикою і
культурною історією"*

Михайло Грушевський

Власницький знак князя Володимира Великого. Родовий знак Рюриковичів. Найдревніше зображення тризуба датовано X ст., його численні зображення віднайдені на тогочасних монетах (срібляниках і златниках), печатках, посуді, надгробках, цеглі, зброї, товарних пломбах.

Лаконічний і ємний, цей символ засвідчує давність нашої держави. Відомо майже сорок тлумачень символіки тризуба: сокіл, якір, житній колос, лук зі стрілою, знак триєдності світу. 1918 року тризуб стає державним гербом Української Народної Республіки, а згодом і гербом незалежної України, обійшовши всіх інших «претендентів»: плуга – символа нації орачів, козака з мушкетом, який залишився у спадок від Війська Запорозького, і лева, що спинається на скелю, – герба Галицько-Волинського князівства.

Булава

Стародавня холодна ударна зброя. З XVI століття – головна ознака гетьманської влади. І тепер новообраний Президент України, приймаючи присягу, бере до рук саме її.

Зазвичай, це палиця з горіхового дерева довжиною 50-70 см зі срібною або позолоченою кулею на кінці, часто оздоблена бірюзою, смарагдами, перлами, іменними гербами, цитатами з Біблії. Отримана від польського короля Яна Казимира булава Богдана Хмельницького була повністю лита зі срібла й прикрашена перлами та коштовним камінням.

САКРАЛЬНА ГЕОМЕТРІЯ

Сварга – «хрест із гаками», «сонце, що котиться» – головний символ індоєвропейців.

Знак Сонця вишивали на сорочках, випікали на весільних короваях, вирізьблювали на скринях і сволоках, малювали на писанках. Наша галактика – Чумацький Шлях – також має форму сварги, а Сонячна система причаїлась в одному з її відрогів.

Квітка життя – шести- або восьмипелюсткова розетка – **ружа**. Також відома як колесо Перуна – головний символ бога грому й блискавки. Є одним із різновидів солярних знаків. Часто використовується слов'янами в побуті – колесо Перуна креслили на сволоках і скринях, ручних хрестах і підсвічниках, рушницях, ремнях, перснях, на музичних інструментах, посуді й дитячих колисках. Така популярність зумовлена тим, що Громовика вважали могутнім оберегом – він бере людину під свій захист і знищує все лихе, як стріли Перуна.

Алатир – восьмикутна зірка, знак Бога-Творця, око Бога.

Утворюється накладанням двох хрестів – прямого (чоловіче начало) і косоного (жіноче). Знак ідеального Порядку і Рівноваги – зв'язує всі сторони світу в стійку й досконалу форму. Символ Різдва – чудесного народження нового Бога.

Дерево життя – найуживаніший символ українських ритуальних рушників.

Модель Всесвіту, де космічний Хаос формується в чітку триєдину структуру – світ підземний, земний і небесний, час минулий, теперішній і прийдешній. Це також драбина, якою можна піднятися до світу богів або ж спуститися у підземне царство до витоків.

Росте у вирію-раю, дарує плоди безсмертя. У його верховітті живуть птахи-деміурги, ангели-охоронці й предки Роду.

ЯЙЦЕ-РАЙЦЕ

СТВОРЕННЯ СВІТУ (УКРАЇНСЬКА ВЕРСІЯ)

Українці створили власну космогонічну історію:

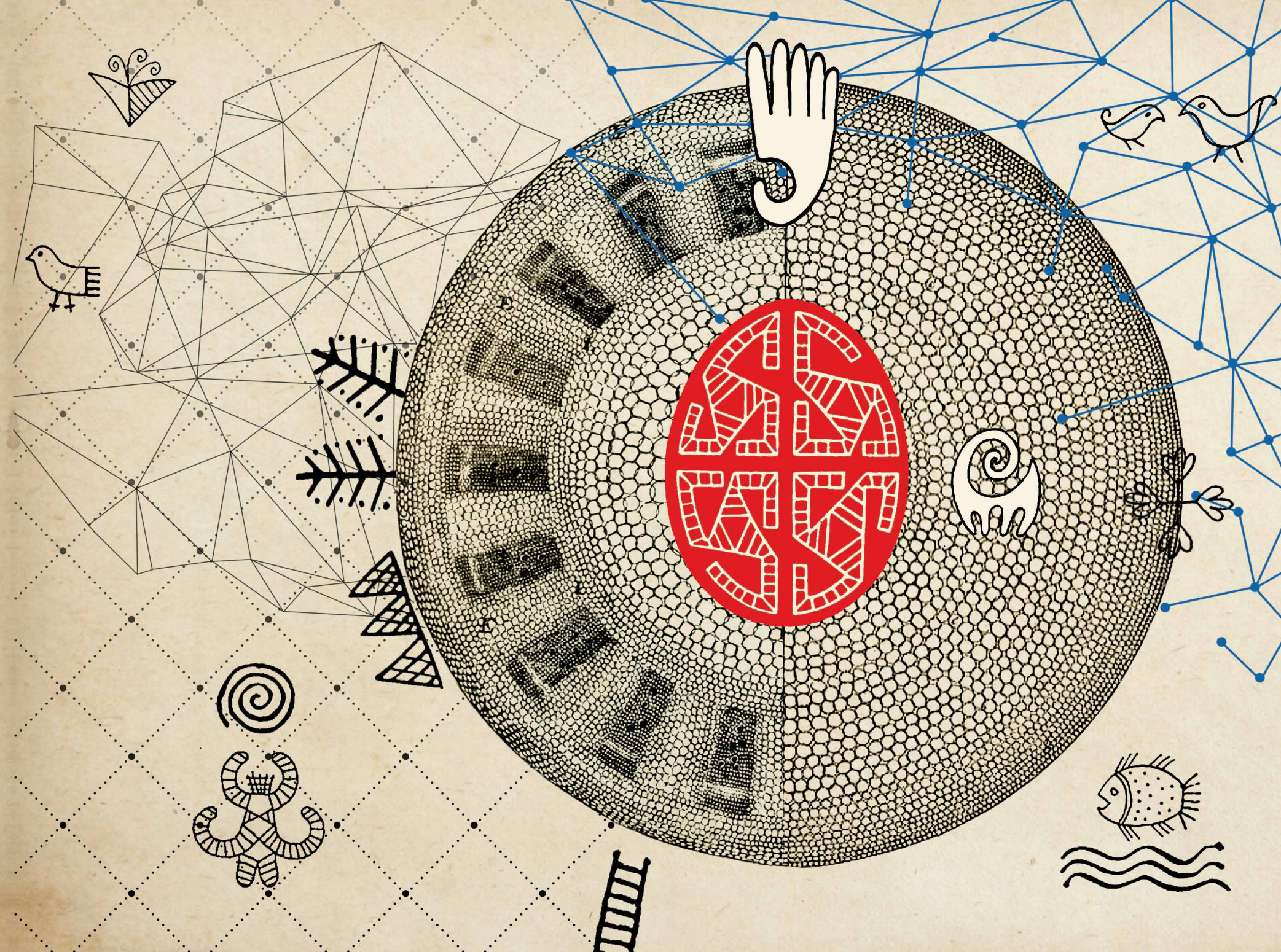
*Давно-давно, із прежде віків, коли ще не було неба і землі,
а було лише Світове Яйце, а в ньому туман, а в тумані Бог спить...
І прокинувся Бог, і розділив туман на повітря і води – і так постало Синєє Море.*

*А посеред того моря – Світове Дерево стоїть (дуб або зелений явір),
а на тому дереві три птахи-деміурги сидять (голубочки або соколички)
і радоньку радять, як їм світ заснувати.*

*Та й пірнули птахи у світові глибини, та й винесли звідти Золотий Камінь –
і постало з нього Краснеє Сонечко.
І пірнули ще раз та й винесли Срібен Камінь – і постав з нього Ясен Місяць.
І втретє пірнули та й добули Золотий Пісочок – і з'явилися на небі Дрібнії Зірки.
І добули вони темного мулу і постала з нього Чорна Землиця, та й зросли на ній
Жито й Пшениця,
І всяка Пашниця,
Ой, дай, Боже!*

Людина завжди прагла збагнути, як влаштовано цей світ.

І кожен народ висував власну версію: індійці вважали, що земля тримається на чотирьох слонах, а слони – на черепаці; давні греки були переконані, що видимий світ з'явився в результаті любовного злиття двох божеств – Геї і Урана. А Старий Завіт стверджує, що навпаки – постав як акт чистої волі єдиного Бога-Творця.

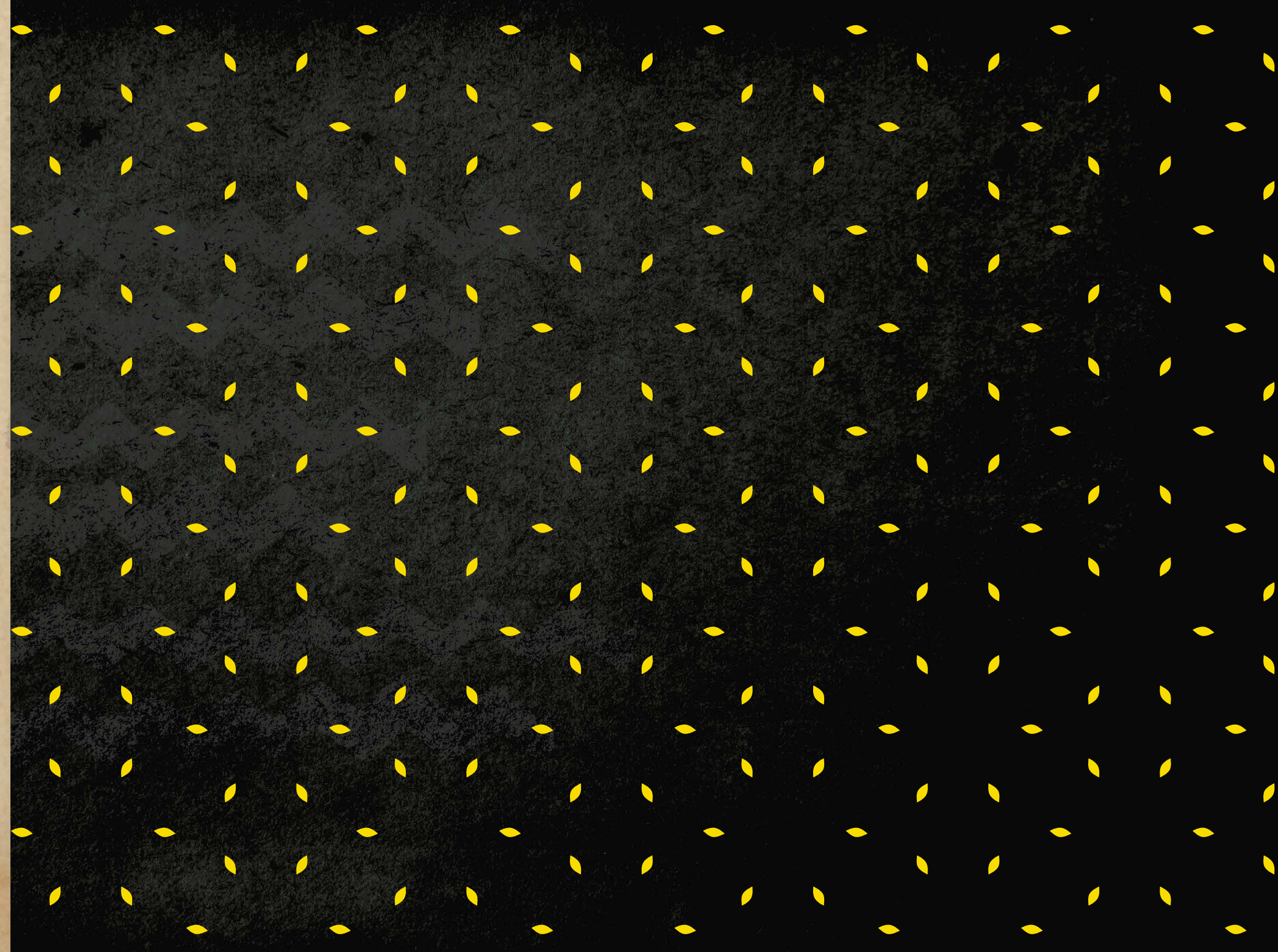
ЧОРНОЗЕМ

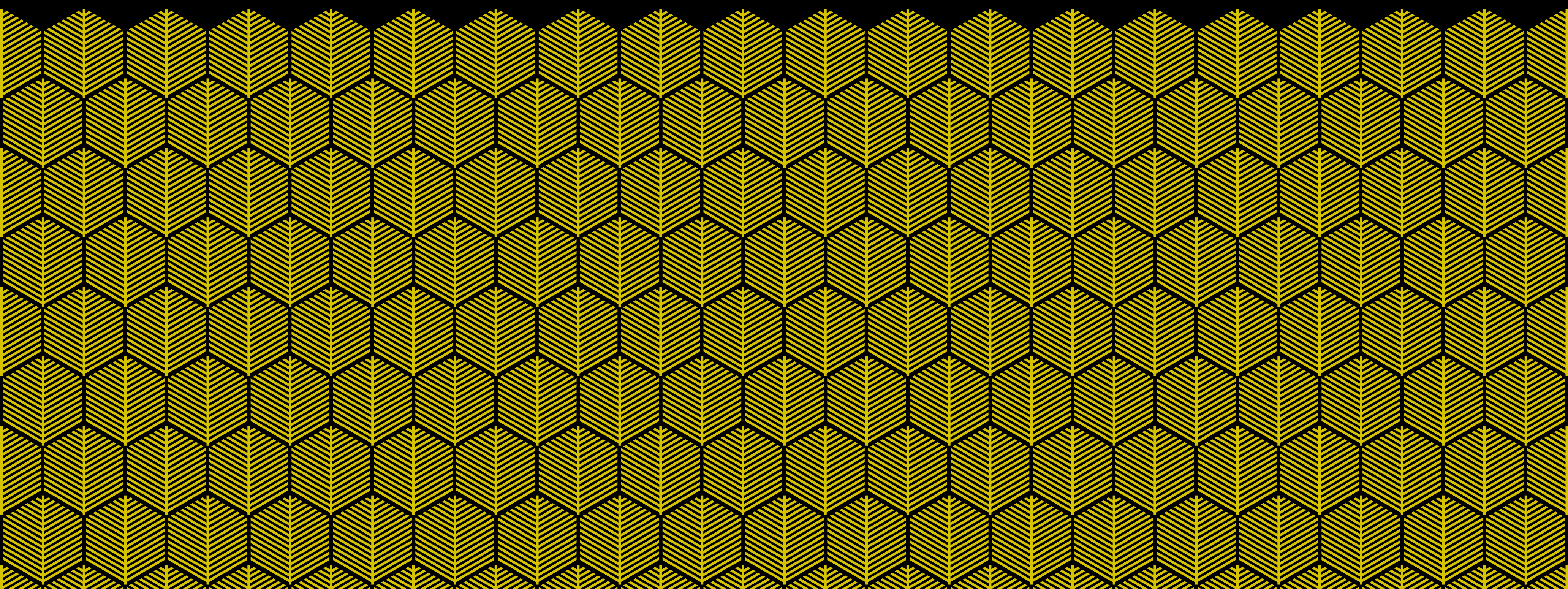
Україна – країна з чорною землею. Ця земля так і зветься – **чорно́зем**. Наче маг-алхімік, він перетворює сухі зернини на золоте пшеничне поле, яке може змагаться у красі із самим Сонцем.

В Україні зосереджено четвертину всіх планетарних запасів чорнозему. Такі ґрунти за правильної обробки забезпечують найвищу врожайність, адже вони особливо багаті на гумус – коренева система рослин буде вдосталь забезпечена киснем і всіма поживними речовинами. Чорно-

земний шар формується природним шляхом в особливих кліматичних умовах степових і лісостепових зон протягом багатьох століть.

*"...і створив Бог
небо і землю..."*

РОСЛИНИ-СИМВОЛИ

*"чорнобривців
насілля мати"*

*"зацвіли мальви
коло хати"*

Українці кохаються у квітах. Тому кожен вільний від городини клптик землі засівають **чорнобривцями**, а під вікнами й попід тином обов'язково мають рости **мальви**.

На Купала, у найкоротшу магічну ніч літнього сонцестояння, вони вирушають на пошуки легендарного **цвіту папороті**: хто його знайде, розумітиме мову звірів і бачитиме заховані в землі скарби. Квітка Щастя розцвітає рівно опівночі – на зеленій стрілі, яку викидає куш папороті, з'являється невиданої краси вогняний цвіт.

Закохані українці, які прагнуть взаємності почуттів, «шукають вечорами» **червону руту** – магічну квітку з карпатських полонин (найімовірніше, рододендрон миртолистий). Якщо подарувати її своїй обраниці, пара обов'язково житиме довго й щасливо.

Масний чорнозем – ідеальний ґрунт для садівництва і городництва. Тому українці завжди були завзятими землеробами. «Хліб – усьому голова», – казали вони і засівали свої ниви **житом-пшеницею**.

Українці обожають хліб і все з пшеничного борошна – вареники, пироги, пампухи, галушки. Вірогідно, що й самі українці зроблені не з глини Божої, а з тіста – бо такі ж м'які й поступливі.

Пшениця – головна злакова культура України і символ країни-житниці. Досі зберігся старовинний український звичай засівати домівки зерном на Новий рік з побажаннями щастя-здоров'я і всяких гараздів.

Українці вирощують **червоні буряки**, бо без буряка не звареш головної страви країни – борщу;

сіють **льон** і **коноплі**, а потім чавлять з них цілющу запашну олію і тчуть розкішне лляне й конопляне еко-полотно.

А ще нас називають гречкосіями, бо гречана каша з ядриці і гречаники також у списку найулюбленіших страв українців.

*"сійся, родися,
пшито-пшениця
і всяка пшениця"*

*"коноплі по стелю,
льон по коліна,
аби вас, хрещених,
голова не боліла"*

ДЕРЕВА-СИМВОЛИ

Калина – символ крові, Роду, родової пам'яті, тому жоден весільний обряд не обходився без неї. Саме калиновий гай висаджено на схилах Дніпра в пам'ять про жертв Голодомору. А ще калина – символ кривавої боротьби українців за незалежність. «Ой, у лузі червона калина похилилась» – гімн Січових Стрільців.

На сторожі безкрайніх українських полів стоять високі і стрункі смарагдові **тополі** (українська версія кипарисів). На леваді біля озера обов'язково ростуть **верби**, бо «де верба – там вода». На її віттях любляють гойдатись діти, дівчата і русалки. А ще на українських вербах іноді «ростуть грушки».

Дуб – культове дерево слов'ян, оселя богів і предків. Священні дубові гаї – то первісні храми, де наші пращури здійснювали обряди і жертвоприношення.

І нарешті, архетиповий **«садок вишневий»** – саме так українці уявляють рай на землі:

*садок вишневий коло хати,
христі над вишнями гудуть...*

ТОТЕМНІ ТВАРИНИ І ПТАХИ

Коза – улюблениця українських казок і новорічних ритуалів. Символізує багатство, достаток, плодючість. Водити козу на Новий рік від хати до хати – гарантувати господарю щедрий урожай наступного року.

Сірий вовк – один із найбільш шанованих тотемних звірів слов'янських племен і найпопулярніший персонаж народних казок. Він сміливий і волелюбний. Нескорена Україна сама схожа на вовка, якого посадили на ланцюг.

Бик або **тур** – символ бога Перуна і чоловічої сили. Його культ сягає часів палеоліту. А віл (одомашений бик) – найулюбленіша свійська тварина, завдяки своїй працьовитості, витривалості й сумірній вдачі. Воли допомагали українцям орати землю, тягнути чумацькі вози безкрайними степами в походах за сіллю. Надійна опора селянина – віл із злотими крученими рогами – досі живе в народних казках і колядках – «воли рогаті пошли орати, на нашу нивку, на полонинку».

Щовесни українці виглядають **лелек** з Вирію – ці птахи приносять на своїх крилах весну і надію. Лелек вважали вісниками щастя – той дім, на якому вони збудують гніздо, буде благословенним.

Кажуть, саме **Сокіл** охороняє українське Дерево Життя. Він має найясніші очі – бачить, де Правда, де Неправда, і найшвидші крила, а тому є посередником між світами – супроводжує душі після смерті.

Вечорами українцям співає **соловейко**. Це найкращий соліст небесного хору. Його трелі як звукові коридори в райські сади – ті, де можна спіймати **жар-птицю** за хвіст.

МОВА

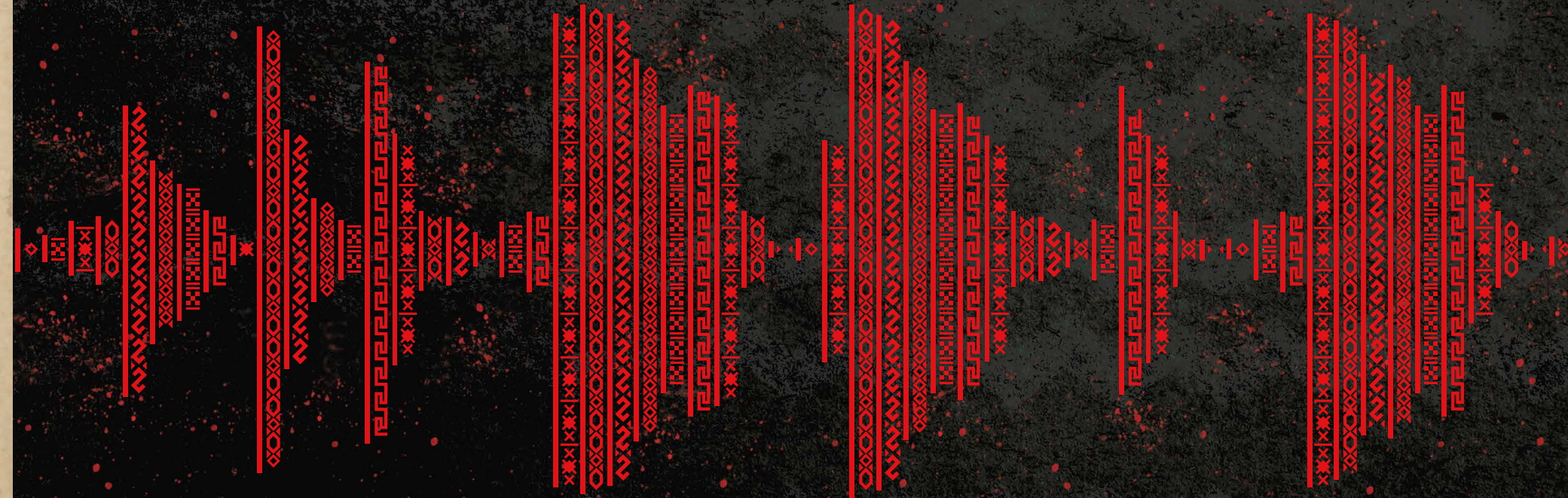
ЯК СИСТЕМА ЗНАКІВ

Мова – найскладніша символічна система, відома людству. І для українців мова – не просто спосіб збереження й передачі інформації. Це ще й символ боротьби і незнищенності. В умовах бездержавності мова замінила українцям державу – стала нашим державним кордоном, збройними силами і міністерством культури.

Упродовж XVII–XX століть українська мова зазнала жорстоких утисків з боку польської, російської, а потім радянської влади – її забороняли, за неї розстрілювали і висилали до Сибіру, з неї глузували, її вважали неперспективною. Але вона вижила – і нині українською розмовляють понад 30 млн мовців, а поети продовжують писати нею свої вірші.

Українська – одна з найдавніших мов світу. Графіті XI–XIV ст. на стінах Софії Київської документально «прописали» цю мову на нашій землі: *«Господи помози рабу своєму Борисови, Василеви, Семенови, Павълочи, Гнатови і Архипцю»*. І ще це одна з найми-

лзвучніших мов світу, багата на синоніми й пестливо-зменшувальні форми – таку форму має навіть слово «вороги», яких ми ніжно називаємо «воріженьками».

КУЛІНАРНІ БРЕНДИ

Кулінарія – головний національний ідентифікатор, співставний за масштабом хіба що з мовою і прапором. Це найбільш впізнаваний бренд країни, її найуспішніший товар на експорт. Національні ресторани – справжні культурні амбасади, що ефективно працюють на імідж своєї країни.

Бо кулінарія – це, насамперед, культура (недаремно ж обидва слова починаються на **-кул**).

Це величезний культурний пласт – традиції, цінності, історія, клімат, психологічні особливості народу – усе заархівовано в продуктах і рецептах, способах приготування й споживання їжі.

Земля з масними родючими чорноземами не могла не народити ще й багату гастрономічну культуру. Українці люблять попоїсти, а українські святкові столи вражають уяву. На Святвечір традиційно готують 12 страв. А те, що відбувається на весільному застіллі, міг би описати хіба що Гоголь.

Серед соло-продуктів поза конкуренцією **сало**.

Біле, ніжне, нарізане тонесенькими напівпрозорими шматочками, підсолене, натерте перцем і часником, з окрайцем чорного житнього хліба – його можна вважати кулінарним гербом України.

У горах Карпатах ще жива традиція вівчарства – гуцули досі виганяють отари на високі полонини, вівчарі живуть там протягом усього літа і щовечора на повільному вогні варять з овечого молока **бриндзю** і **вурду**. А потім передають сир у села, де їхні жінки ліплять з нього **сирних коників**. Це водночас і смаколик, і туристичний сувенір, і дитяча іграшка.

Україна входить до сімки передових виробників рослинної олії, картоплі, цукру та свинини. І як південні країни славляться своїм «нектаром богів» – оливковою олією, так українці мають усі підстави пишатись олією **лляною** і **конопляною**.

Протягом декількох століть традиційний стіл українця виглядає незмінно: на чистій скатертині поміж **буханців житнього хліба** і **калачів з ярої пшениці**, парує **борщ** – на квашених помідорах або буряковому квасі, з капустою і квасолею, з білими грибами або ж чиста бурякова юшка зі сметанкою; чекають своєї черги **вареники** – з картоплею, капустою, вишнями чи маком.

У ХХ столітті на цьому столі з'являються два нові бренди: **котлета по-київськи** – обсмажене в сухарях куряче м'яско, усередині якого зачалось запашне вершкове масло, і **Київський торт** – коржі-бізе, перемазані масляним кремом, посипані горішками.

ЖІНОЧІ АРХЕТИПИ

ОРАНТА

ЧОЛОВІЧІ АРХЕТИПИ

КОЗАК МАМАЙ

АРХЕТИПИ

Архетипи живуть усередині нас. Або ж у колективному несвідомому.

Невидимі, утім всемогутні, вони формують поведінкові моделі кожної окремої людини і визначають долі націй – засади суспільного життя, їхню культурну самобутність і те, що називають «національним характером».

Які архетипи визначають український національний характер? Що робить нас нами? Як побачити те, що сокрито від нашої «денної» свідомості?

Архетипи можна піймати в снах або ж підглядіти у творах мистецтва, адже творчість, як і сни, – це прочинені в підсвідомість двері. «Пізнати себе», краще зрозуміти, як ми влаштовані, допоможуть твори народного й

професійного мистецтва. Треба уважно прислухатись – про кого ми складаємо пісні й легенди, придивитись – кого вишиваємо на рушниках, зображаємо на картинах чи про кого знімаємо фільми. Кіборги, Захар Беркут, Олекса Довбуш, Мамай – герої фільмів українського прокату – демонструють на великих екранах те, як влаштовано наш невидимий внутрішній світ.

ЖІНОЧІ АРХЕТИПИ

Бережа/берегиня – Матір світу, Праматір усього Суцього. Її зображають стилізованою жіночою фігурою з піднятими (захисний жест, молитва до неба) або опущеними (благословення) руками, іноді у вигляді «ромба з гачками». А ще її вважають покровителькою жінок і Роду, тому часто вишивають на весільних рушниках, тчуть на килимах, малюють на писанках.

Архетип **Матері-Землі** – життєдайної, теплої, щедрої, що годує й оберігає, робить українців такими погідними і лагідними, дарма що живуть вони на межі дикого степу – миролюбної землеробської і агресивної кочівної цивілізацій. Тепла **Матір-Земля** робить українців господарями-індивідуалістами, для яких ключовими словами є Рід, Мама, Баба, Хата, власна земля і «садок вишневий коло хати».

Це вона причаїлась у жіночій фігурці **богині родючості** часів Трипілля; в **Оранті Софії Київської**; у народній улюблениці – **Богородиці-Троєручиці**, котра «двома руками Христа обіймає, а однією нам допомагає»; у **Покрові Пресвятої Богородиці** – фаворитці козаків і воїнів УПА, що покриває «пречистим омофором» усіх захисників цієї землі.

Темна сторона Великої Богині – **відьма**, та, що відає все на світі: мольфарка-чарівниця **Солоха**, яка може зцілити, а може зі світу звести; **Маруся Чурай**, здатна залюбити до смерті; **віща жінка-птиця** з прикрас київських княгинь і мовчазна **скіфська баба**, котра тисячоліттями стоїть у степах України і мовчить так голосно, що її тиша оглушує нас крізь віки.

ОРАНТА

Як Мойсей молився під час битви, піднявши руки до неба (і поки тримав їх, юдеї перемагали, а коли опускав, вороги брали гору), так Київська Оранта, піднявши руки в давньому жесті пошанівку й благання, молиться за Україну – і поки стоїть вона Нерушимою Стіною, доти Україна буде.

Це єдина стіна Софійського собору, що залишилася незмінною з часу освячення в 1049 році. Орда хана Батия палила Київ і плюндрувала Софійський собор, а стіна з чудотворною мозаїкою залишилася неушкодженою. Далі впродовж століть недоторканою пережила вона перебудови храму. І вже у XX ст. чудом unikнула долі Михайлівського Золотоверхого собору, знесеного згідно з постановою Політбюро ЦК КПУ в 1937 році. А й справді Нерушима Стіна.

*"Радуйся,
Стовпе непохитний
Церкви Христової;
радуйся, держави
Нерушима Стіно"*

акафіст Пресвятій Богородиці
VII ст.

На золотому камені, у хітоні небесного кольору, підперезана черленим поясом, стоїть над Україною Мати Невгасимого Сонця в жесті заступницької молитви і по-материнськи оберегає свій народ. Такий жест є особливо популярним у народному мистецтві, часто зустрічаємо його на весільних рушниках, писанках і навіть на трипільській кераміці.

ЧОЛОВІЧІ АРХЕТИПИ

ців. Вони, як писав Гійом Левассер де Боплан, «надзвичайно кохаються у своїй свободі, без якої не уявляють життя... і рідко минає сім-вісім років без того, аби вони не бунтувалися». Свобода пульсує у **вільному козакові**, **гайдамаках** – народних повстанцях правобережної України, **опришках** – карпатських месниках і **холоднорівцях** – бійцях самопроголошеної республіки.

Воля або Смерть – гасло Коліївщини (грандіозне повстання гайдамак під проводом Максима Залізняка), загонів батька анархії **Нестора Махна** – командувача Революційної повстанської армії України і **майданівців** Революції Гідності.

Довбуш – архетип вічного бунтаря. Для нього воля і справедливість – «як рідна матка й неньо». Саме воля – визначальна характеристика україн-

Шухевич – архетип воїна-борця за Свободу. Це **гетьман Богдан Хмельницький** з булавою, і **бандерівець** з криївки чи **кіборг** з Донецького аеропорту.

Дух свободи проривається і через архетип **філософа-вольнодумця**. Він часто живе на межі цивілізації й дикого лісу – на краю села, або ж подорожує Україною в пошуках щастя.

Це мандрівний філософ **Сковорода**. **Чумак**, що їде безкраїми українськими степами на возах, запряжених золоторогими волами, й співає протяжну тужну пісню. **Мандрівний дяк**, який komponує духовні канти і грає

в ярмаркових виставах. **Старець-кобзар**, що йде від села до села і співає людям свої думи. **Мольфар Пацюк**, колишній козак-характерник, котрий навчився керувати фізичною й метафізичною реальністю – його боїться навіть чорт, а вареники самі слухняно залітають йому до рота.

КОЗАК МАМАЙ

Він поєднав у собі, здавалося б, два полярні полюси – воїна і поета, витязя і музиканта, а також два рівноважливі імпульси – до свободи і чистої творчості.

Чи не в кожній українській хаті XVIII–XIX століть поряд із традиційними іконами домашнього пантеону можна було побачити його – козака Мамаю – безстрашного лицаря з ніжною душею.

Українці малювали Мамаїв на картинах, стінах, дверях, віконницях і скринях. Мамай був охоронцем простого люду, і це ріднило його з іншими святими-воїнами – Юрієм Змієборцем і архангелами – воїнами з мечем і квіткою.

Мамаю оточують речі-символи – дуб, шабля, кінь, люлька і бандура. На голові в нього оселедець – зачіска, відома ще з часів Київської Русі, де вона слугувала ознакою високого статусу. Сидить Мамай «по-турецьки», з підібганими під себе ногами. «Український будда» міг запозичити цю позу в калмиків – союзників козаків у військових походах (калмики завжди возили зі собою скульптурки Будди в спеціальних футлярах, які привязували до сидел) або ж у скіфів чи половців.

У руках Мамай тримає не зброю, а музичний інструмент – бандуру або кобзу. А все тому, що козаки надзвичайно шанували не лише мистецтво володіння шаблею, а й музичним інструментом. Кобзу вони називали «дружиною» і «найбільшою розрадонькою».

А ще Мамаю вважали чаклуном-характерником, якого ні куля не брала, ні шабля, який у воді не тонув, у вогні не горів. У найскрутнішу хвилину він міг несподівано прийти на допомогу. За це його й шанували.

БРАМА ЄВРОПИ

ДУХІВНИКИ

АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ

ПРАВИТЕЛІ

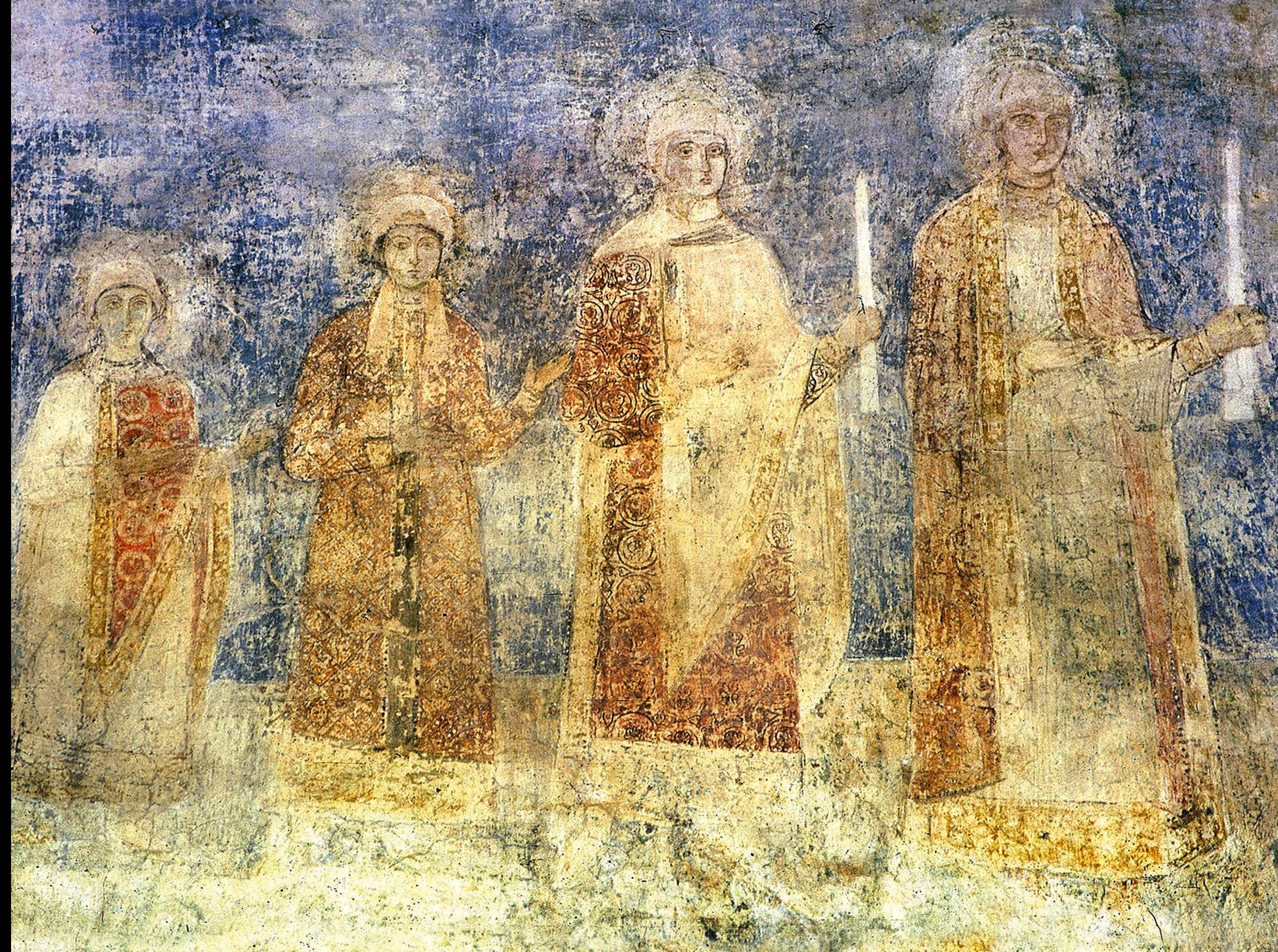
ВАСИЛЬ ВИШИВАНИЙ

ЖІНКИ-ПРАВИТЕЛЬКИ

ВОЇНИ

ПАМ'ЯТЬ

Історія – це наука про майбутнє.

Адже історія – циклічна, і щоб передбачити, як складеться доля тієї чи іншої країни, не потрібно бути пророком, а всього лише добрим істориком.

Минуле – «шпаргалка» майбутнього. Саме тому в цивілізованих країнах будь-який найменший фрагмент минулого – уламок горщика чи просто камінь, оброблений давніми каменотесами, охороняється законом. Вони тому й цивілізовані, бо розуміють – всі оті уламки, черепки і викопні рештки є фундаментом їхнього прогресу. Адже еволюція – це завжди інновації на основі традиції.

Саме це мав на увазі Йозеф Рот, австрійський письменник українсько-єврейського походження, коли казав – «життя так наочно пов'язане зі смертю і живі зі своїми мертвими, що тут немає кінця, немає перерви, а

є вічне продовження і вічний зв'язок». «І мертві, і живі, і ненароджені» – усі вони є активними й рівноцінними учасниками тих процесів, що відбуваються зараз.

дуже небезпечно. Бо якщо ти не знаєш, хто ти, тоді не розумієш, хто твій друг, а хто – ворог, і не можеш вибудувати власну систему координат.

На території сучасної України виникла одна з найдавніших цивілізацій світу – індоевропейський цивілізаційний простір. Україна завжди існувала на межі цього *індо-* і *євро-*.

Ми – межова країна. А життя на пограниччі передбачає як великі небезпеки, так і не менш великі переваги – ми мусяли протистояти, захищаючи своє, але й бонусом отримали можливість синтезувати чуже. І тому досі зависаємо на простому питанні «хто ми?» А це

Ідентичність – основоположна. Саме тому «наші воріженьки» завжди знищували наші «розпізнавальні знаки» – мову і культуру. Але можна програвати війни і втрачати територію, нас можуть знищувати мільйонами, та ми неодмінно відродимось, якщо збережемо свою культурну ідентичність. Бо з неї, як із стовбурових клітин, можна відновити всі втрачені й пошкоджені файли.

А знищували нас систематично й нещадно. Підваріант Винниченкового «українську історію не можна читати без брому» звучить так – її не можна читати без щирого здивування. Як стверджує Тімоті Снайдер, «україн-

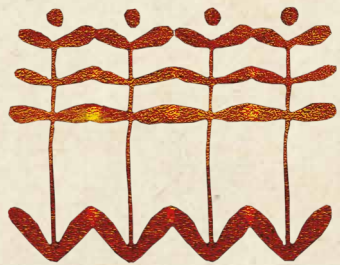
ців у Другій світовій загинуло більше, ніж американців, більше, ніж французів, більше, ніж британців, і більше, ніж американців, французів і британців разом узятих». 16 мільйонів жертв тільки у XX ст. Голодомор як геноцид, лінгвоцид, колонізація й окупаційний режим упродовж майже чотирьох століть. Як ми ще взагалі існуємо??!

«Статус народів у світі вимірюється їхньою волею до буття», – кажуть історики. І ця потреба проростати знову й знову, скільки б тебе не витоптували орди завойовників – визначальна для українців³.

БРАМА ЄВРОПИ

Українські степи – прабатьківщина індоєвропейців. Саме ці племена розселилися на території від Британських островів до Індії, а згодом стали творцями європейської цивілізації. Вони першими виокремили скотарство і почали використовувати тяглових тварин у госпо-

дарстві. А найголовніше, осідлали коня – це і стало причиною їхньої високої мобільності й експансивності.

У V–IV тис. до н. е. територію між Карпатами і Дніпром населяли трипільці – носії культури енеоліту Кукутень-Трипілля. Жили вони в протомістах з населенням до 15 тисяч, у дво- або триповерхових будинках, сіяли жито й пшеницю, ліпили з глини жіночі фігурки і посуд, розмальовуючи їх містичними візерунками, винайшли колесо, і передали все це багатство нам у спадок.

Україна – «брама Європи». Іноді ця брама наміцно зачинялась, щоб не пропустити ворога, або ж, широко відчинена, слугувала мостом між Європою й Азією – транзитним шляхом для товарів, ідей, цивілізацій⁴.

Через наші землі перекотиполем прокотились киммерійці, скіфи, сармати, гуни, готи, монголи, татари. Україна стала місцем зустрічі різних імперій – Римської і Османської, Габсбургів і Романових. Усі вони доклались до унікального ДНК візерунку української нації.

ДУХІВНИКИ

Свідомість визначає буття, а дух – матерію. Саме тому каста брахманів завжди була найшанованішою.

Україна має давні духовні традиції й міцні духовні зв'язки: з Константинополем – центром східного християнства, святою горою Афон у Греції, Святим Престолом у Римі.

Саме у візантійській столиці, за деякими даними, хрестився київський князь Аскольд, а також княгиня Ольга; саме із Царгорода було надіслано священників, які 988 року хрестили Володимира Вели-

кого. Тож Україну можна вважати духовною й культурною спадкоємицею Візантії.

1596 року Київський митрополит підписав Берестейську унію, чим визнав церковну владу Римського престолу, зберігши при цьому богословську й літургійну унікальність Руської церкви. З того часу українська греко-католицька церква стала одним із форпостів боротьби за збереження національної ідентичності й подарувала світові великих духовних подвижників – Андрея Шептицького, Йосипа Сліпого, Омеляна Ковча, Любомира Гузара.

Україна – земля чотирьох лавр.

Свято-Успенська Києво-Печерська лавра – наш духовний зв'язок з Афоном. Одна з найдавніших і найвизначніших духовних обителів світу, історія якої почалась у 1051 році – тоді в печерах на дніпровських

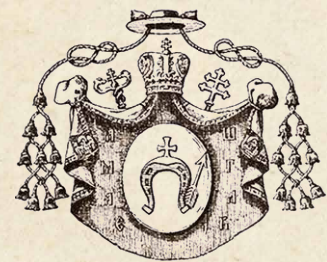
кручах оселився чернець Антоній, що повернувся з Афону і привіз зі собою духовну спадщину і суворі чернечі традиції Святої гори.

Білосніжна золотоверха Свято-Успенська Почаївська лавра стоїть на високому кам'янистому пагорбі в місті Почаєві на Поділлі. На схилах річки Сіверський Донець розташувалася Свято-Успенська Святогірська лавра, одна з головних святинь сходу України. А в селі Унів Львівської області підпирає українське небо Унівський монастир Успіння Пресвятої Богородиці.

АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ

17 січня 1901 року у Львові, у Святоюрському соборі, відбулася урочиста інтронізація 35-річного єпископа Андрея Шептицького на главу Україн-

ської греко-католицької церкви. Папа Лев XIII без жодних вагань призначив на Галицький престол молодого харизматичного графа Шептицького.

Інтелектуал з філософською та юридичною освітами, знавець понад десяти мов, глибоко побожний і смиренний – важко було знайти кандидатуру більш відповідну. Масштаб його особистості вражає: мультимільйонер, що став монахом; духовний лідер, який створював перші українські бізнеси – кооперативи, банки, кредитні спілки; колекціонер, що закладав музеї старожитностей і водночас фінансував наймодерновіших художників свого часу.

Крізь віки звертається до нас митрополит Андрей:

"А се говорю до Вас, що шукаєте сили економічної без моральності, без Закону Божого. Неможливий є бит економічний без моральності, бо є неможливий без суспільного ладу, а ладу суспільного нема, де нема рівності прав і обов'язків. А сеї рівності нема, де нема етики".

*смирений Митрополит
Андрей*

ПРАВИТЕЛІ

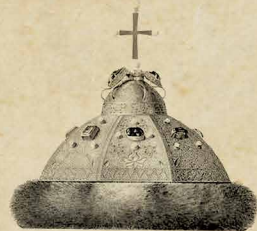
Хоч Україна й була бездержавною впродовж багатьох століть, утім збрала достойну команду власних правителів: князі, королі, гетьмани, президенти. Колекція атрибутів їхньої влади і результатів їхнього правління вражає увагу:

✦ тризуб з хрестом Володимира Великого – охрестивши Русь, Володимир додає хреста на маківку свого гербу – тризуба – на знак приналежності Русі до християнського світу.

✦ бібліотека Ярослава Мудрого і «Руська правда» – перший збірник руського права, який почали укладати за Ярослава. Цей великий правитель Русі за свої численні заслуги отримав прізвисько Мудрий. Він зумів укласти вигідні шлюбні контракти з багатьма правителями світу, ставши, таким чином, прадідусем усіх європейських королівських династій: Валуа, Габсбургів, Бурбонів.

✦ шапка Мономаха, яку, за легендою, подарував візантійський імператор Костянтин IX Мономах своєму онуку – Великому київському князеві Володимиру Мономаху – як символ імператорської влади.

✦ корона Данила Галицького, яку той отримав від Папи Римського Інокентія IV разом з рівними правами поруч з іншими королями Європи (у ті часи королівський титул міг надати лише Папа). Данило Романович отримав титул «короля Русі», а папська булла закликала володарів Чехії, Моравії, Пруссії до походу на татар під орудою Данила Галицького.

✦ літа зі срібла і прикрашена коштовними каміннями булава Богдана Хмельницького. Геніальний полководець, видатний дипломат і блискучий стратег Богдан Хмельницький зібрав 300-тисячне військо і після тріумфальної перемоги в козацько-польській війні 1648–1657 рр. став першим Гетьманом нової козацької держави. Видатними українськими гетьманами були також Іван Виговський, Петро Дорошенко, Іван Мазепа.

✦ конституція Пилипа Орлика про «права і вольності», укладена 1710 року між гетьманом, козацькою старшиною і козаками Війська Запорозького – перший договір

еліт, що встановлював чіткі правила гри: надавав права, але й накладав обмеження на всіх учасників процесу, містив антикорупційні запобіжники. І це перший прецедент в історії європейського права, коли судова й законодавча гілки влади розділилися. Документ сей випередив свій час, а закладені в ньому ідеї актуальні й досі – це історія про те, що нарешті «право сили поступається місцем силі права».

ВАСИЛЬ ВИШИВАНИЙ

ломатичні здібності, палку любов до України в серці, крім того ж, був прямим нащадком київської княгині Ольги, виглядала дуже переконливою.

Ерцгерцог Вільгельм Франц Йозеф Карл фон Габсбург-Лотаринзький – архікнязь династії Габсбургів, український дипломат і політик, полковник Легіону Українських Січових Стрільців.

Його вважали одним з неофіційних претендентів на український трон у разі проголошення монархії. Хоча сам він ніколи не озвучував таких намірів, але кандидатура ерцгерцога, що мав неабиякі військові й дип-

Для українців Вільгельм фон Габсбург-Лотаринзький став просто Василем Вишиваним – цим ім'ям його нарекли українські січовики під час Першої світової війни.

З 12 років жив у місті Живець у Західній Галичині, де й закохався в Україну та її жителів. А коли закінчив військову академію, то поїхав на фронт командувати українською сотнею, що перебувала в складі австро-угорського війська. Уважав українців «найкращими жовнірами» з високими моральними якостями. Розмовляв українською, під одностроєм часто носив вишиванку. За це й отримав прізвище Вишиваний.

До кінця життя він вважав себе українцем. Після поразки Української революції оселиться у Відні, де 1947 року його заарештує радянська секретна служба СМЕРШ. Згодом Вишиваного переведуть до Лук'янівської в'язниці Києва, йому інкримінують шпигунську діяльність і звинуватять у зв'язках з ОУН. На допитах він завжди відповідатиме українською. 18 серпня 1948-го Вільгельм Габсбург загине у в'язничній лікарні м. Києва.

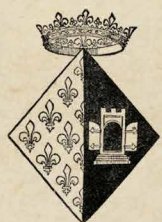
ЖІНКИ-ПРАВИТЕЛЬКИ

Українські жінки керували не тільки своїми чоловіками, а й цілими державами і навіть імперіями.

Анна Ярославна – руська князівна, що стала королевою Франції. Донька великого князя київського Ярослава Мудрого, онука святого київського князя Володимира. Друга дружина французького короля Генріха I і мати французького короля Філіпа I. Привезла до Франція великий посаг, у тому числі й кириличний рукопис з бібліотеки свого батька, що згодом стане частиною Реймського Євангелія. За легендою, на ньому склали присягу французькі королі. Впливала на внутрішню й зовнішню політику королівства, спільно із сином підписувала дер-

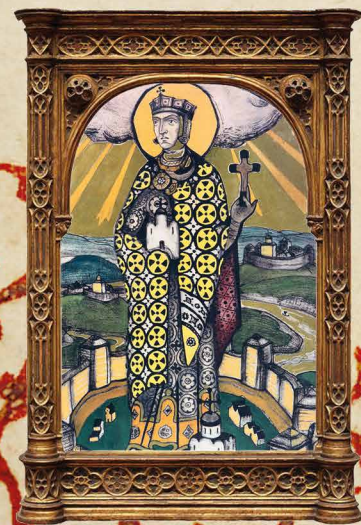
жавні акти (на одному з них є кириличний підпис: «Анна Ръина», тобто «Анна королева»). Листувалася зі Святим Престолом, заснувала монастир Святого Вікентія в Санлісі на північ від Парижа, який став її резиденцією.

Ольга – руська княгиня з династії Рюриковичів. Дружина київського князя Ігоря. Мати Святослава Хороброго. Ефективна в реформуванні держави, жорстока до зрадників і ворогів. Підтримувала дружні стосунки з Візантією, де під час візиту до Константинополя прийняла християнство. Канонізована католицькою й православною церквами як свята **Ольга**.

Хасекі Хюррем Султан або **Роксолана** – привілейована хатун, законна й найулюбленіша дружина Сулеймана I Пишного, султана Османської імперії. Стала однією з найвпливовіших жінок в османській історії. Її справжнє ім'я (за однією з версій) – **Настя Лісовська**. Народилася май-

бутня правителька імперії в Рогатині. Юною дівчиною потрапила до татарського полону і згодом опинилася в султанському гаремі **Бабус-сааде**, що в перекладі означає «Брама блаженства», де їй дали ім'я **Хюррем** – себто *радість*. Власним коштом будувала мечеті, школи, караван-сараї в Стамбулі, Едірне, Єрусалимі, Мецці й Медині.

Українці – дуже миролюбна нація. Але свободолюбство і почуття власної гідності не залишало їхні шаблі надовго в піхвах. Тож українці мають цілу галерею власних видатних полководців.

Святослав Хоробрий

Єдиний син київського князя Ігоря і княгині Ольги, легендарний князь Святослав безстрашно провадив свої війська в походах за тисячі кілометрів – на Оку, Волгу чи Дунай, до Каспійського моря чи на Царгород, завойовуючи на своєму шляху Хозарію, Болгарію, Македонію, розширюючи і зміцнюючи Руську державу.

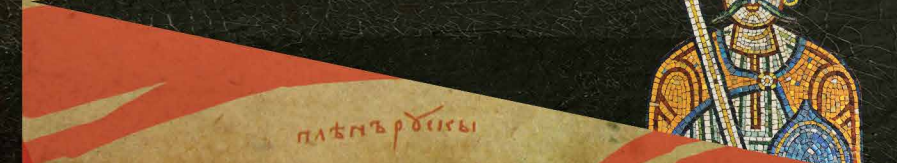
Петро Конашевич-Сагайдачний

Непереможний гетьман, один з найвидатніших полководців Європи.

Організатор успішних походів запорозьких козаків проти Кримського ханства, Османської імперії й Московського царства. Однаково спритний як у морських, так і в сухопутних виступах. Єдиний з гетьманів, хто здійснив похід на Москву – захопив близько двадцяти міст Московії і разом з поляками взяв столицю в облогу. Рейди козацьких загонів наводили жах на московитів, що й призвело до підписання ними мирного договору з польським королем. Козаки відступили, хоча сам Сагайдачний був проти замирення й відкрито обстоював ідею захоплення Москви.

Євген Коновалець

Творець української армії XX століття. Січові Стрільці – його креатура. Під час Першої світової Коновалець мобілізує до австрійської армії, де він потрапляє в російський полон, а згодом, у 1917 році, разом з однодумцями формує в Києві курінь Січових Стрільців. Невдовзі цей курінь стає надієвішою частиною армії УНР. А в 1929 році на конгресі у Відні його обирають головою проводу новоствореної Організації українських націоналістів. Убитий у Роттердамі під час спецоперації НКВС.

Роман Шухевич

Символ нескореності нації. Безстрашний генерал-хорунжий і головнокомандувач Української повстанської армії – армії, що воювала за незалежність власної держави на три fronti: з військами Третього Рейху, польським Рухом опору і радянськими окупантами.

Успішний бізнесмен з дипломом інженера, щасливо одружений і з маленьким сином на руках, у 1943 році Шухевич очолює багатотисячну повстанську армію і стає її символом. Убитий 1950 року в бою з чекістами в Білогорщі біля Львова. Посмертно – Герой України.

За незалежність України воювали не тільки чоловіки, а й жіноцтво. Це легендарна **Олена Степанівна** – перша у світі жінка, офіційно зарахована на військову службу офіцером; відважні зв'язкові УПА – **Катерина Зарицька**, **Ольга Ільків**, **Дарця Гусяк** та багато інших.

ВИШИТА СОРОЧКА

ПЛАХТА

НАМИСТО

ПИСАНКА

ХАТНЯ ІКОНА

РУШНИК

ГУЦУЛЬСЬКА КЕРАМІКА

ТРІЙЦЯ

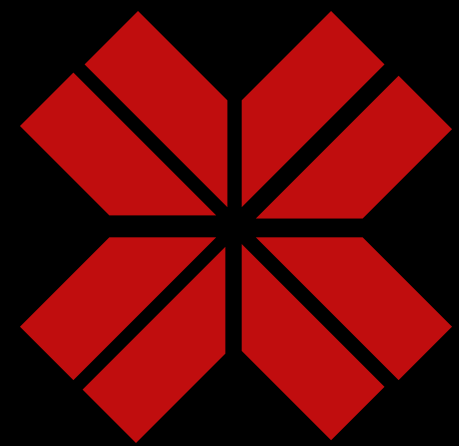
ДЕРЕВ'ЯНІ ХРАМИ

РИТУАЛИ

МУЗИКА

ТРАДИЦІЯ

Back to innocence / Ad fontes –
єдиний вектор руху, що має
спрацювати зараз, як інстинкт
самозбереження.

З карти України зникають села – зі швидкістю 15-17 за рік. Разом з ними зникає наша «країна мрій», де задобрювали морози кутею, кликали весну, колядували годинами, а весілля гуляли тижнями. Ця первісна культура не встояла під ударами цивілізації. Ми перестали співати давніх пісень (ми взагалі перестали співати) і вишиваємо тільки «хрестиком».

Хто тепер впізнає решетилівські килими, крелевецькі рушники, борщівські сорочки, чернігівські ікони, гуцульські трійці? А це ж бо цілий український ко́смос, впорядкований нашими дідами-прадідами, нині засланий у культурну резервацію. Він перетворився на справжній андеґраунд, що хо-

вається в підвалах музейних фондів і нашої родової пам'яті. Ексклюзивне мистецтво ручної роботи безпорадно тупиться в порожніх музейних залах і спорожнілих селах.

Чи потрібні вони нам у XXI ст. – ці старі, поточені шашелем і міллю, артефакти давноминулих часів?

Традиційна культура – не декоративне мистецтво, а своєрідна народна духовна практика, де вишивки є мандалами, а простенькі мелодії на три ноти – мантрами-молитвами. Це народний спосіб увійти в зону серця, де чисто й затишно, як удома в мами і форма психотерапії для жителів мегаполісу – тих, що засинають зі снодійним і радіють винятково за допомогою антидепресантів.

Артефакти традиційної культури – це речі, створені «божичами» – божими людьми, що жили в ритмі із сонцем і весь час торкалися землі, замикаючи на собі небо і землю. А через цей тривалий тілесний контакт із землею отримували бездонний, як небо, спокій, заземляючи свої страхи і біди. Неписемні, але відаючі, «божичі» були народними «буддами», і все, сотворене ними, помарковане вічністю, як знаком якості.

Ці артефакти ретранслюють енергію первісних архетипів, давно забутих містом. Перебираючи ці скарби, поміж сорочок, рушників, герданів, леліток, можна намацати своє щастя. Більшість із них створила Жінка, і весь ритуальний рік також тримався на Ній: виводити щедрівки і веснянки, купальські, весільні, колискові, приго-

тувати Святу вечерю, напекти пасок, розмалювати писанки, вишити сорочки і рушники, спекти весільний коровай, поголосити за померлими. Жінка – вісь, на якій тримався український космос.

ВИШИТА СОРОЧКА

У вишитій на весь рукав сорочці дівчина виходила заміж, у ній же жінку ховали. Її одягали, коли погано себе почували, – адже такі сорочки мали цілющу силу. Вишиті сорочки зберігали й передавали з покоління в покоління, як родинні реліквії.

Щоб вишити таку, потрібно було від трьох до шести місяців щоденної багатогодинної медитації і майстерне володіння різними техніками – а їх було понад сто! І поки дівчинка,

років із семи, вишивала собі декілька десятків сорочок, рушників, скатертин – нитками, сріблом, золотом, бісером, лелітками, – то встигала виробити терплячість, відчуття краси і композиції, вміння зосереджуватися і навіть впливати на власне майбутнє. Кількість вишитого була головним показником її працьовитості.

Кожен регіон, ба, навіть кожне село мало свою палітру і свої візерунки – усі вони мають отримати статус рукотворних шедеврів. Але на вишиваній мапі України є дуже особливий регіон – села вздовж річки Дністер. Це етнографічні райони Покуття, Західного і Східного Поділля. І в цьому особливому регіоні є два дуже особливі містечка – Борщів і Заставна. Саме ці два райони подарували світові небачену досі красу.

Борщівська сорочка – шедевр народного мистецтва, створений жінками Борщівського району Тернопільської області в кінці XIX – на початку XX ст. Чорна, розкішна, урочиста. Зашита товстою вовною, закрученою спіраллю (тому і шов цей називався «крученим»).

Заставнівська сорочка з Чернівецької області – не менш шедевральний витрів народних майстринь по інший бік Дністра. Але у ці сорочки, окрім ошатного чорного, вривається цілий вихор шалених кольорових комбінацій – рожевий з оливковим, оранжевий з фіолетовим, жовтий з ультрамариновим.

ПЛАХТА

Раніше **плахта** була справжнім скарбом – картате полотнище, довжиною до чотирьох метрів і шириною до одного, виткане з пофарбованої вовни. Одягали її тільки на свята, тому ткали з сировини найвищої якості складною ткацькою технікою.

За козацьких часів, коли одяг відзначався особливою пишністю, плахти виготовляли з шовку, а зверху зашивали золотими й срібними нитками.

Дівчинці символічно надягали плахту на знак її посвяти в дівоцтво – перегинали вдвоє так, аби зшита частина охоплювала фігуру ззаду, а незшиті крила вільно звисали по боках. Закріплювали все поясом, під який деколи підтикали передні кути. Спереду залишався невеличкий розріз, який прикривали попередницею.

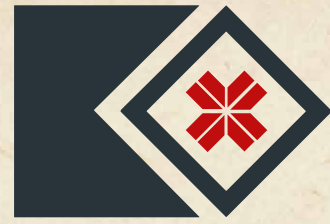
Плахти поділялися за способом ткання – габілочки і накладні, і за барвами – черчатки мали в основі червону нитку, а синятки – синю. Кожен з узорів також мав назву: картата, рогатка, закладяна, трещата.

На Чернігівщині носили переважно зелені плахти, а на Полтавщині – жовті, червоні й сині. У Диканьці, Шишаках і Решетилівці ткали плахти із зірочками.

Добра майстриня (чи майстер) могла виткати плахту за тиждень. Укінці XIX – на початку XX ст. плахти почали виходити з ужитку.

НАМИСТО

Зберігали його в скрині на самому дні, під горою домотканих скатертин, рушників і сорочок.

Найдорожчим було червоне коралове намисто – **коралі**, добуті «з моря-окияну». Одна низка такого коралового намиста могла коштувати стільки ж, як добра корова. найдешевшими були пацьорки з дрібних скляних або дерев'яних намистин.

На півдні Вінниччини популярними були **баламути** (перекручене від «перламутр»). Як стверджувала баба Ганя з села Рахни Лісові, баламути «йшли» десь між коралами й пацьорками.

Намисто було найбільшим дівочим скарбом. Його передавали у спадок, як сімейну реліквію. Воно свідчило про статус власниці: чим більше разків на шиї – тим багатшого панна роду.

Але були ще й особливі **пацьорки – писані**. Коли Львів і Венеція належали однієї країни – Австро-Угорщини, існував окре-

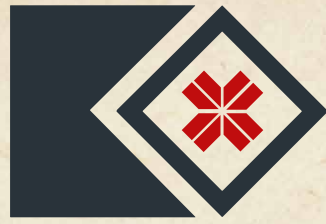
мий потяг «Львів-Венеція», на якому завозили до України скляні, вручну розмальовані венеційські намистини з острова Мурано – білі, рожеві, блакитні, чорні, з квіточками, з позолотою, напівпрозорі.

Прикраси з бісеру – також серед улюблених. Особливо виділяється тут **криза (королька, кривулька)** – широкі круглі коміри, що вкривали шию, плечі й груди і були поширені на Лемківщині та Бойківщині.

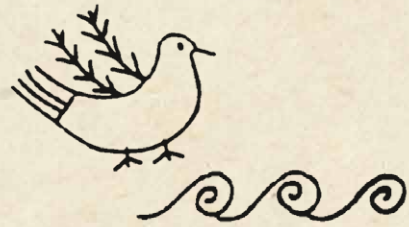

Дукач (личман) – велика монета (австрійський дукат чи російський рубль) з бантом, прикрашеним каменями – улюблена прикраса українок по обидва боки Дніпра. Поширений у Центральній і Східній Україні. Посідав центральне місце в усьому комплексі нагрудних прикрас. Особливо популярними були дукачі з біблійним сюжетом.

ПИСАНКА

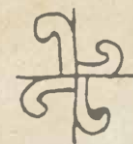
Писанки малюють уподовж Великого посту, таким чином готуючись до Великодня. Малюють багато – цілий кошик, а то й бочечку («написала писанок, поскладала в бочку»), щоб було на свячення, на подарунки, покласти під іконами до наступного року.

Писанка – символ бога Сонця, воскресіння й весняного відродження, тому з давніх-давен українці розмальовують яйця птахів магічними знаками за допомогою воску і барвників.

Писанки слугували оберегом і ліками. У день святого Юра свяченою писанкою викочували худобу від голови до хвоста, щоб була гладка й здорова. Водю, настояною на писанці і дукачі, дівчата умивалися зранку на Великдень – на вроду й багатство.

Писанки – посередники між світом людей і світом духів. Шкаралупу писанок і крашанок після Великоднього сніданку кидали в ріку, що несла їх ген за море до «рахманів» (предків), аби сповістити їм новину, що Христос таки воскрес!

Старі люде кажут: світ існуватиме доти, доки люди будуть писати писанки...

ХАТНЯ ІКОНА

Домашні образи звалися просто – «богами».

Попит на непрофесійне сакральне мистецтво задовольняли малярі-самоуки – сільські богомази. Саме ці безіменні художники виконували індивідуальні замовлення до хрестин, весіль, входин у нову хату, іменин. Малювали образи на дошках, полотні чи склі. Часто писали їх із себе, своїх рідних й односельців.

До хатніх ікон молилися перед споживанням їжі та перед сном. Їм довіряли найсокровенніші таємниці. Ними благословляли молодих до шлюбу, їх давали синові у військовий похід. Розквіт хатньої ікони припав на ХІХ століття й відійшов напочатку ХХ ст. з появою олеодруків і фото-репродукцій.

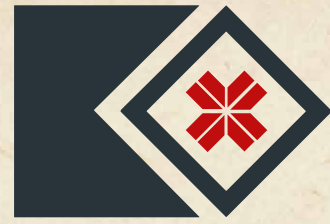
Гуцульська ікона – унікальне явище в українській народній іконографії. Мальована на склі часто дзвінкою червоною барвою, тому ці образи ще називали «червоними». Улюбленцями гуцулів були св. Варвара і Катерина, св. Миколай і Юр.

Буковинська ікона – горизонтальна, мальована на дереві яскравими фарбами, багатсюжетна. Важливі для буковинця небесні патрони зображені поруч, як на

вівтарі в церкві. Найпопулярніший сюжет – Розп'яття (зазвичай з Пристоячими Марією та Святим Іваном Євангелістом). Кожний вільний клаптик дошки пишно декорований розетками, сонечками, зірками, галузками.

РУШНИК

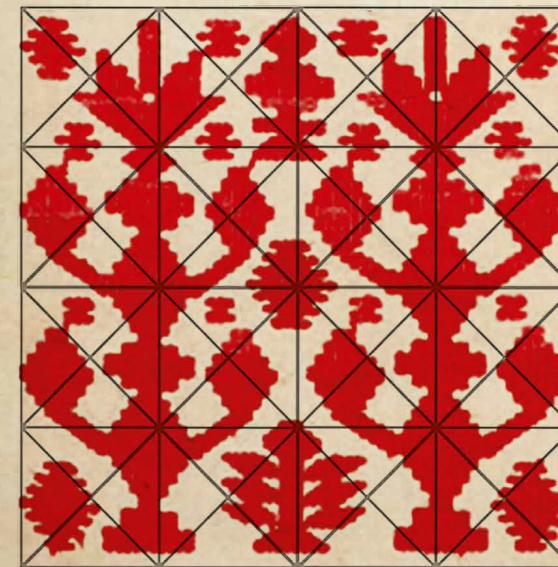
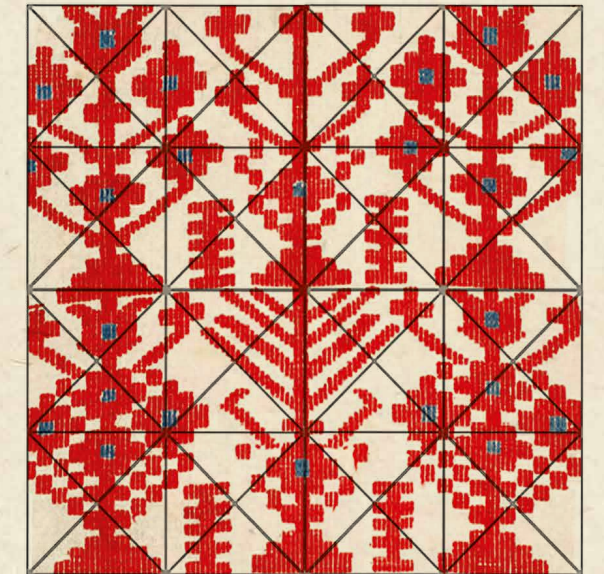
Він був поруч від народження і до самої смерті: на чистий білий рушник приймали новонародженого, на вишитих – опускали домовину до ями. А ще сватання, весілля, будівництво нової хати, проводи до війська – усе в житті українців відбувалось за посередництва кусня полотна шириною 40-60 см, довжиною 3-4 метри, вкритого магичними візерунками.

Були рушники-божники для ікон, рушники-хлібники, у які загортали хліб. Наречена вишивала з десяток собі на весілля – із найтоншого, найбільшого полотна, найдорожчими червоними нитками, яких навіть на сорочки шкодували: для молодого, сватів, дружбів, під коровай, під ноги. У рушник загортали немовля, несучи до церкви. На рушниках опускали в могилу, підтримуючи людину в останню мандрівку.

Унікальним явищем української традиційної культури є вишивані рушники полтавської традиції з Деревом Життя. Зазвичай, це вибілене конопляне полотно, вкрите пишним рослинним орнаментом, вишитим червоною ниткою тамбурним швом. На цих рушниках – райський сад, а в тому саду – особлива квітка цвіте, і символізує вона Вогонь Життя. А вогонь цей оберігають дві

пташки – предки, що з іншого Світу пильно стежать, аби ніщо не зашкодило Дереву Роду.

Ще один феномен – **кролевецькі рушники** – ткані червоним по білому (зрідка навпаки) з монументальними візерунками – птахами, церквами, Деревом Життя, берегинями. Дуже поширеними були т. зв. «орляні» рушники – з двоголовим орлом. Кролевець Сумської області здавна вважається центром ткацького промислу, що розвинувся тут відразу після заснування міста 1601 року Божого. 1863 року в Кролевеці проживало 208 ткачів.

КИЛИМ

Ткацтво – ремесло давнє, як світ. Килими згадують у найдавніших літописах, думах і колядках:

*"Застелляйте столи,
та все килинами" ...*

Наші предки вважали ткання суголосним із творенням Світу, а богинь долі часто зображали ткалями, що ниткою зв'язують людину з Творцем. Українці почали ткати килими ще за княжих часів – так у «Повісті минулих літ» йдеться про вбивство древлянського князя Олега, тіло якого «винесли і поклали на килимі».

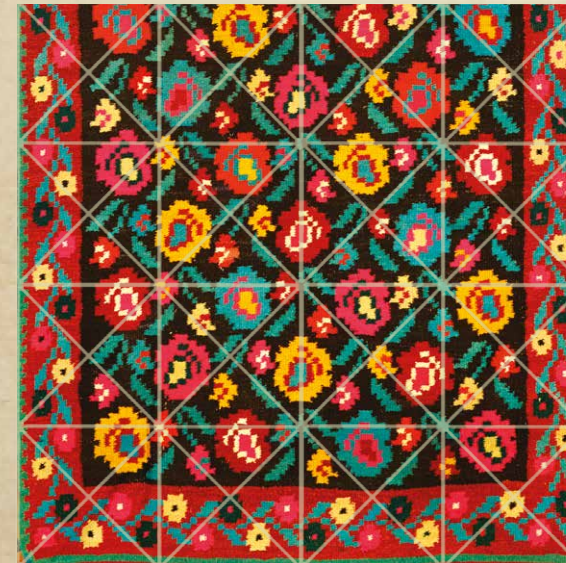
Ткацькі верстати колись були чи не в кожній хаті – свої потреби селяни задовольняли власними домотканими виробами. Традиція ткацтва продовжилась у монастирських майстернях, поміщицьких килимарнях, згодом, з кінця XIX ст., у фабричних артілях і мануфактурах. Килимарство процвітало на Поділлі, Гуцульщині, Волині, Галичині, Полтавщині.

Килими полтавської традиції – це виткани кольоровою вовною райські сади. Їх легко

впізнати за пишним рослинним орнаментом і рамкою з в'юнкою квіткової гірлянди.

Ці килими чарівні, байдуже, що не літають. Вони досконалі, а тому можуть викликати заздрість богів (через це ткалі збивали візерунок навмисне, вносячи помилку у свою ідеальну геометрію). Їхні візерунки впливають на свідомість, як психотропна зброя, активуючи архаїчні пласти якоїсь давно забутої знакової системи.

Центрами килимарства на Полтавщині були Диканька, Сорочинці, Решетилівка, Золотоноша, Нові Санджари.

ГУЦУЛЬСЬКА КЕРАМІКА

Центром гончарства на Гуцулщині є містечко Косів і село Пістинь – їхні околиці виявились багатими на добру глину. Гуцулські майстри виробили виразний самобутній стиль. Їхні полив'яні кахлі та миски, розмальовані зеленою і жовтою фарбами, здавалося, змішані на весняному сонці. Квіти, тотемні тварини, люди і святі, церкви і побутові сценки з'являлися на кахлях завдяки унікальній техніці – ритуння або гравіювання.

Це коли попередньо випалений виріб, покритий білою глиною, з узорами, нанесеними за допомогою шила, розмальовували зеленою і жовтою фарбами, глазурували й випалювали вдруге. А ще **гуцулська кераміка** впізнавана за колоритними патьоками. Спершу може здатися, що це помилка непрофесійного майстра. Але насправді так проявляється унікальний почерк народного генія, що робить ці вироби особливими.

У тьмяній гуцулській хаті з маленькими віконцями й низькою стріхою яскраві миски і кахлі дійсно виконували «сонячну» роботу, радісно виблискуючи глазурованою поверхнею у відповідь на кожен промінчик, що падав на них знадвору чи з печі.

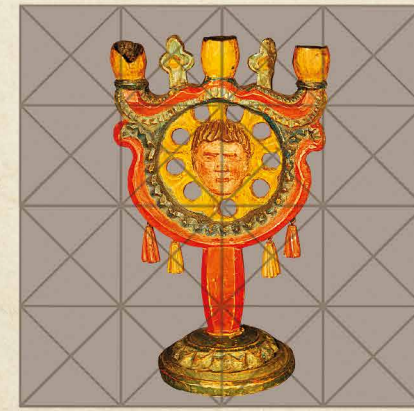
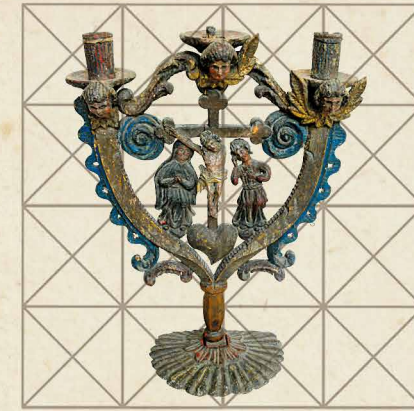
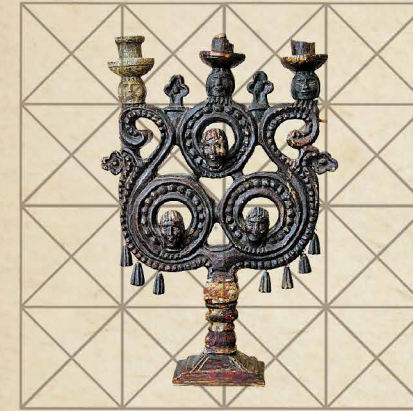
ТРІЙЦЯ

Трійця – різьблені з дерева, пишно декоровані трисвічники, поширені на Гуцульщині й Покутті в середині XIX – на початку XX ст. На той час трійця була дорогим задоволенням і входила в топ-три атрибути заможності разом із мальованою гуцульською керамікою й жіночими прикрасами – коралами, згардами й венетійським намистом.

Трійці використовували на Різдво, особливо під час Йорданського водосвяття – ними зустрічали колядників на порозі, з ними йшли святити воду й запаленими опускали в річку. Також трисвічником освячували наречених під час шлюбу, виганяли злих духів з хати, знімали вроки.

Стояк на підставці та підковоподібний корпус з трьома лійками для свічок – оце й усе. На маленькому клаптику, що утворився між підковою і горизонтальною поперециною, виростало ціле культурне явище. Гуцульським майстрам вдалося наповнити цей простір фантастичними формами, ба-

рельєфними композиціями з використанням сріблення, золочення й багатої поліхромії, прикрасити дзвіночками-дармовисами і перетворити звичайне дерево на чарівне.

ДЕРЕВ'ЯНІ ХРАМИ

Триzubоподібні церковці «із трьома верхами» згадують у давніх колядках, а перший письмовий запис про дерев'яну церкву святого Іллі-пророка в Києві на Подолі з'являється в літописах X ст. Археологічні розкопки в селі Крилос, що біля Галича, також виявили два кам'яні фундаменти дерев'яних церков XII та XIII століть. Тож українці будували дерев'яні храми віддавна й досягнули в цьому мистецтві значних успіхів.

*"Церков збудували
із трьома верхами,
Із трьома верхами,
з трьома престолами.
Рай розвився,
Господь звеселився..."*

У XVIII –XIX ст. дерев'яні церкви набувають популярності в Галичині, на Поділлі, Гуцульщині, Закарпатті, Наддніпрянщині і Поліссі. Більшість давніх дерев'яних храмів України є тридільними, рідше п'ятитидільними. Єдиний дев'ятидільний дерев'яний храм можна побачити в Новомосковську Дніпропетровської області. Для нього, як і для цер-

ков Середнього Придніпров'я, характерні витонченість і легкість церковних бань, що залишилися нам у спадок від стилю рококо. Саме цей шедевр українського зодчества описаний у відомому романі Олесь Гончара «Собор».

Найвідомішими дерев'яними храмами України є церква Святого Миколая з селі Кривка Турківського району на Львівщині, Святого Юра в Дрогобичі, Святого Миколи Чудотворця в Сокирниці Хустського району на Закарпатті.

РИТУАЛИ

Перші колядки співали на честь бога новонародженого сонця – Коляди. У день зимового сонцестояння змії Коротун з'їдав старе світило і народжувалось нове Сонце. Колядники прагнули привітати новонародженого, тому щойно на небі сходилла вечірня зоря, ходили від хати до хати, аби сповістити людям про його народини. А символічне зображення нового Сонця – різдвяну зізвду – носили зі собою.

Українці досі живуть згідно з циклом, встановленим ще тоді, коли Сонце було богом – від Різдва до Великодня, від Великодня до Купайла, від Купайла до Покрови й далі по колу. Серед найулюбленіших обрядів, що дожили до нашого часу, – святкування Різдва і весілля.

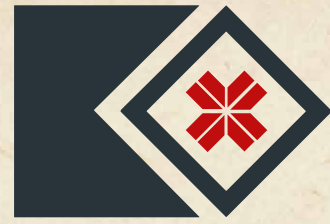
ля», нагло вриваючись у нього яскравим карнавальним весільним поїздом: завітчане гильце з короваєм-раєм попереду, за ним молода пара в стрічках і намистах, далі їдуть на возах мальовані скрині з посагом, веселі свати, перев'язані червоними рушниками, троїсті музики з бубном і цимбалами.

Музика супроводжувала весільний обряд від початку і до кінця: співали, коли плели вінки, коли місили тісто на коровай і закладали його в піч, коли одягали молоду чи проводжали молодят до комори на першу шлюбну ніч.

А від Покрови до Пилипівки українці квасили капусту, теребили квасолю, палили бадилля на городах, а ще справляли весілля. Цей ритуал розпанахував життя на «до і піс-

МУЗИКА

Українці обожають співати і тому створили понад пів мільйона пісень.

Найдавнішими зразками української музики є народні пісні дохристиянського періоду. Їх тоді співали слов'яни – племена хліборобів, скотарів і воїнів, що поклонялися Сонцю, стихіям і предкам.

Щодо особливостей українського мелосу й музичних уподобань українців, то їх точно підмітив арабський мандрівник Павло Алеппський (син Антіохійського патріарха), який у 1654–1656 роках відвідав Україну: «...вони пристрасно люблять... ніжні і солодкі мелодії».

Головні українські музичні інструменти – **кобза** і **бандура**, а також **трембіта** – один із найдовших музичних інструментів у світі. Її довжина може сягати чотирьох метрів, а звук трембіти чути на десятки кілометрів.

Троїсті музики – народні музичні улюбленці. Без них не відбувалось жодне свято – чи то весілля, чи ярмарок, чи навіть похорон. Народний ансамбль, що складався із скрипки, басолі і бубна (у центральних областях) та скрипки, цимбалів і бубна (на заході України) і виконував переважно танцювальні мелодії, – «ікона» традиційної української інструментальної музики.

ПИСЬМЕННИКИ

ХУДОЖНИКИ

СКУЛЬПТОРИ

КОМПОЗИТОРИ

РЕЖИСЕРИ

ПЕРФОРМЕРИ

КРЕАТОРИ

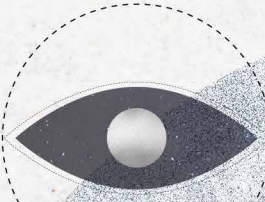
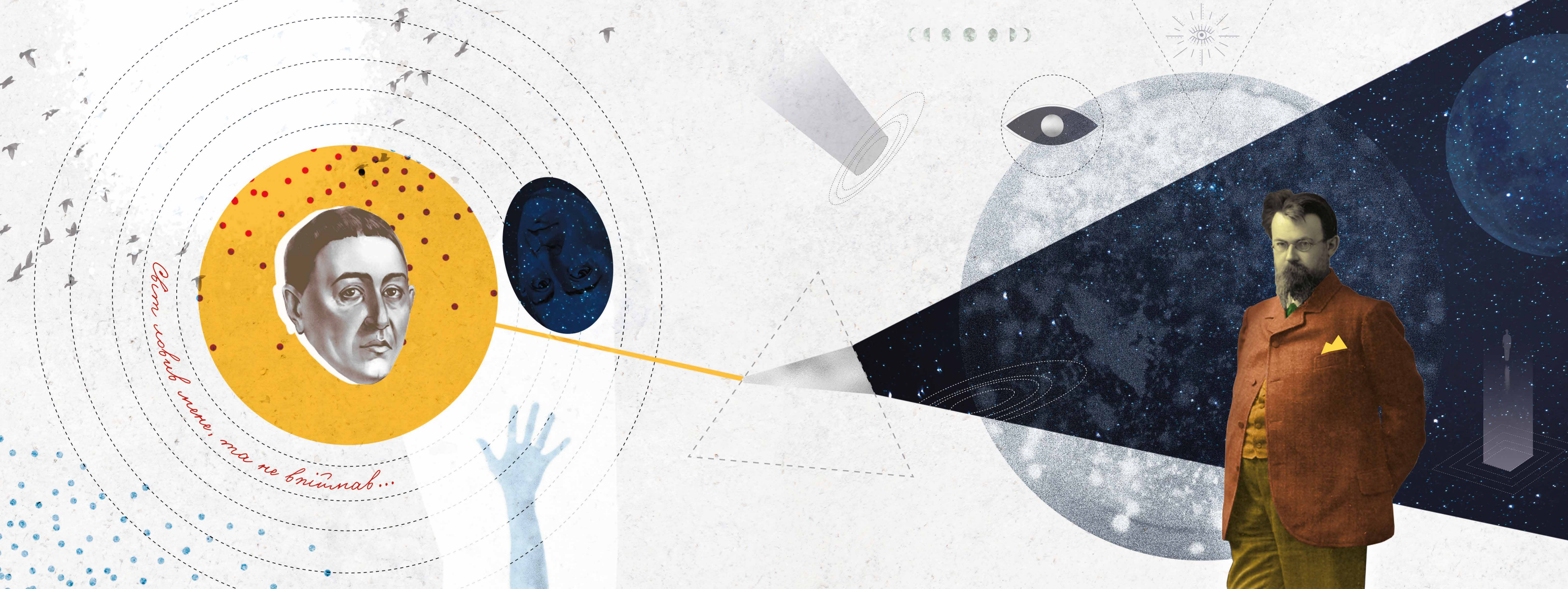
Україна – це насамперед люди, які її творили.

«На початку було Слово»... А на початку України, десь там у світі платонівських ейдосів – ідеальних зразків, з яких бере своє начало все суще, – існувала ідея прекрасної міфічної «країни з раєм у назві», яку наснили наші князі, виборили гетьмани, вимріяли поети й оспівали композитори. Завдяки їхньому акту чистої творчості постала та Україна, яку ми знаємо сьогодні.

Українофіли ХІХ ст.: відомі письменники, композитори, науковці, меценати – родини Кулішів, Антоновичів, Рильських, Косачів, Нечуїв, Старицьких, Мирних, Лисенків, Симиренків, Галаганів, Тобілевичів, Вербицьких, Головацьких, Терещенків, Ханенків, Чикаленків – у геть несприятливих умовах, у часи тотальної заборони всього українського, живучи на дві імперії, у напівпідпіллі зуміли вирішити нагальні задачі, що поставали перед державними націями після Весни народів. Це вони оформили весь корпус наших національних символів, зібрання фольклорного спадку, класичної літератури, малярства, архітектури, словники й історичний наратив, і навіть правопис⁵.

А є двоє українців, які своєю думкою сягнули планетарного рівня, здійснили пророчи відкриття вселенського масштабу – це **Григорій Сковорода** і **Володимир Вернадський**. Сковорода оперував на рівні буддійських лам, і біблійних пророків, пропові-

дуючи шлях Серця і закликаючи шукати себе: «... коли шукаєш себе – знаходиш Бога, а шукаєш Бога – знаходиш себе». Академік Вернадський декларував, що «життя є явищем космічним, не спеціально земним, а ми – створіння складного планетарного процесу, закономірна частина стрункого космічного механізму, в якому немає випадковості». Ноосфера Вернадського, як і Академія наук чи Національна бібліотека його імені, – це те інформаційне поле, яке, як і передбачав учений, за силою впливу на біосферу досягнуло потужності «геологічної сили».

Сам люблю море, та не віюнав...

ПИСЬМЕННИКИ

в умовах переслідувань і заборон писати й видавати українською, зуміли створити велетенський корпус текстів, гідних світового поцінування.

Розстріляне Відродження – метафору Єжи Гедройца для позначення гуманітарної катастрофи – знищення покоління українських митців 20-х і 30-х рр. ХХ ст. під час великого червоного терору – можна вважати символічною для всього українського літературно-мистецького процесу.

Українські письменники переїжджали до метрополії (як це зробили Гоголь і Чехов), мімікували під імперські наративи, ішли на компроміси з власною совістю і творили на замовлення політичної номенклатури. Страх за власне життя в умовах масового терору змушував їх перетворюватись на про-

пагандистів і писати твори, що не мали високої художньої цінності. Декому вдавалось вирватись з «імперії зла» й емігрувати за кордон. Та здебільшого бути українським письменником означало приректи себе на маргіальність, коли твою творчість забороняють, замовчують, вилучають з бібліотек і знищують. Або ж бути закатованим в таборах, засудженим й розстріляним без суду і слідства за вигаданими звинуваченнями, доведеним до самогубства чи творчого самознищення.

Позатим у нас є плеяда геніїв слова і навіть власна письменницька «святая трійця»: **Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка**. Це ті, хто власними текстами виткали Україну, як барвисту плахту. А почалась історія української літератури з **Івана Котляревського** – він першим взяв у роботу живу народну мову і написав нею свою феєричну «Енеїду». Згодом прийшли **Михайло Коцюбинський, Ольга Кобилянська**, майстер експресіоністичної

новели **Василь Стефаник, Володимир Самійленко, Микола Куліш, Богдан-Ігор Антонич** – цей геніальний «хрущ, що жив у Шевченкових вишнях», і багато-багато інших. Усі вони, без перебільшення, є співтворцями держави Україна.

Україну вимріяли поети, описали прозаїки, а головні українські архетипи розклали на ролі драматурги.

Утім бути письменником в Україні завжди було справою небезпечною для життя. Історія української літератури така ж трагічна, як і історія самої України. Але ці відчайдухи

Самчук

Олесь

Тичина

Стус

Чубай

Винниченко

Микола Хвильовий

Валер'ян Підмогильний

Іван Багряний

ХУДОЖНИКИ

Усе почалося з ікон. Від давньоруських часів і до XVII століття головними художніми творами, окрім фресок, мозаїки й книжкової мініатюри, були ікони. Лише згодом з'явилися парсуни – світські портрети, виконані іконописною технікою, які полюбили замовляти заможні родини козацької старшини.

У XVII–XVIII ст. в Україні діяло декілька мистецьких шкіл: при Києво-Печерській лаврі, Києво-Могилянській академії, Харківському колегіумі. Та згодом українські живописці стали заручниками політичних обставин, а Україна в котрий раз – «культурним донором» Російської імперії. Найвідоміші російські художники – Дмитро Левицький родом з Києва, Володимир Боровиковський – з Миргорода. Це вони підняли портретне мистецтво Російської імперії до рівня найкращих західноєвропейських зразків. А за ними прийшли Олекса Венеціанов з Ніжина, Архип Куїнджі з-під Маріуполя, Ілля Рєпін з-під Чугуєва.

Золоті імена української живописної школи кінця XIX – початку XX століть: **Микола Пимоненко** і **Сергій Васильківський**, **Іван Труш** і **Олекса Новаківський**. Закохані в Україну,

наче в прекрасну дівчину, вони не втомлювалися щиро й емоційно писати її красу – пейзажі, народні звичаї, історичні події, портрети селян і видатних осіб. Найкращим українським портретистом можна вважати **Олександра Мурашка** – учня Іллі Рєпіна.

Унікальний період в історії українського живопису – з 1910 до 1929 року – час розквіту українського авангарду, що визначив напрямок розвитку всього світового мистецтва. Супрематизм, футуризм, конструктивізм – потужні мистецькі явища, які й досі впливають на світову візуальну

культуру, – виникли завдяки українським митцям. Тому Україну можна сміло називати батьківщиною авангарду.

Казимир Малевич – один з найвідоміших художників світу, знакова постать в історії мистецтва, філософ і теоретик мистецтва, що сформулював принцип безпредметного живопису. Його геній живився українською традицією – ще дитиною, опинившись в українському селі, Казимир пережив справжній естетичний шок – захоплювався яскравим селянським вбранням, допомагав селянам розписувати хати, а згодом повністю змінив розви-

ток світового мистецтва, розвернувши його обличчям до «безодні буття», яку підгледів в українському традиційному мистецтві.

До зіркової команди геніїв українського авангарду належить і художник, який першим у світі створив абстрактну роботу, – **Василь Кандинський**. А ще **Анатоль Петрицький**, **Олександр Богомазов**, «амазонка авангарду» **Олександра Екстер**. **Михайло Бойчук** започаткував новий напрям монументального мистецтва XX століття – неовізантизм, поклавши в його основу органічне поєднання традицій давньоруського іконопису з конструктивними особливостями візантійського живопису.

Період розквіту українського авангарду закінчився трагічно – розстрілами, засланнями, заборонами творити за межами соц-

реалізму. Але навіть за таких обставин українці продовжували живописати геніальні картини, завдяки чому ми отримали в спадок твори **Тетяни Яблонської**, **Алли Горської**, **Віктора Зарецького**.

Поряд з академічним малярством розвивається унікальний жанр «народної картини». У цій «народній» галереї – фантастичні звірі **Марії Примаченко** і квітуха розкіш української природи з-під пензля **Катерини Білокур**.

СКУЛЬПТОРИ

Місити глину, тесати камінь, різьбити з дерева – мабуть, така ж природна потреба, як співати чи вишивати кольоровими нитками по білому полотні. Українські землі вкриті творами давніх каменотесів і гончарів – трипільська кераміка, кам'яні баби, що тисячоліттями несуть свою невтомну варту в степах України.

Продовжують цей ряд Збручанський ідол – скульптура IX ст., пам'ятка слов'янського язичницького культу, і мармуровий саркофаг Ярослава Мудрого, що нагадує давньогрецький храм із двосхилим дахом. Далі – орнаментальна дерев'яна різьба епохи козацького бароко, яка розвинулась у Центральній і Східній Україні. Густо декоровані мереживні іконостаси саме в добу бароко перетворились з невисокої загороди на фантастичної краси багатоярусні різьблені стіни, що здій-

мались аж до неба – на висоту церковної бані.

Західні землі України, а особливо їхня метрополія – Львів, стали місцем культурного перетину різних традицій. Саме на цих землях з'являється **Йоган Георг Пінзель**, що народився начебто в Чехії, а помер нібито в Бучачі. Цей таємничий галицький геній середини XVIII ст., зачинатель Львівської школи скульпторів, залишив по собі фантазмагоричний світ дерев'яної пластики.

На початку XX ст. під впливом західних мистецьких шкіл формується плеяда українських скульпторів-модерністів. Серед них **Петро Війтович** – львівський скульптор з Перемишля, що здобував освіту у Відні, Римі і Флоренції, а потім прикрасив фасади і фронтони багатьох знакових будівель, зокрема славної Львівської опери.

Митцем-новатором світового масштабу є основоположник кубізму в скульптурі **Олександр Архипенко**. Його творчість мала великий вплив на розвиток модерністського мистецтва у світі, а запатентова-

ну ним авторську технологію під назвою «архіпентура» – рухомий живопис зі змінним зображенням – і досі використовують у сучасних рекламних білбордах. Архипенко шукав ідеальні «праформи» і вважав, що порожнеча є не менш значущою, ніж форма твердої матерії. У 1920 р. він став першим українцем, який взяв участь у Венеційському бієнале.

У народній традиції, окрім Косова на Гуцульщині, процвітає селище **Опішня**, що на Полтавщині. Це один з найдавніших і найвизначніших осередків української кераміки. Опішня розкинулась на мальовничій річці Ворсклі, береги якої здавна були багаті на поклади гончарних глин, і тому з давніх часів опішнянці ліпили. Але свого піку мистецтво місцевих гончарів досягнуло у XVIII–XIX століттях.

Особливо популярними є їхні керамічні скульптурки малих форм, що зображують жінок, птахів, домашніх тварин. Колишні вони належали до культових предметів, але згодом втратили магічні функції і стали дитячими забавками або просто хатнім декором.

КОМПОЗИТОРИ

Українці – музична нація. Співають «завжди, і нині, і повсякчас» – за роботою, при святі, у молитві. Тому не дивно, що Україна подарувала світові великих композиторів, а українська щедрівка стала різдвяним гімном планети.

Дмитро Бортнянський і Максим Березовський – видатні композитори епохи бароко і класицизму, здобули освіту й визнання в Італії – тогочасній законодавиці музичної моди, були авторами перших у Східній Європі симфоній, подарували світові цілий пласт унікальних духовних хороших концертів.

У XIX ст. українська музика розвивається попри утиски і заборони. 1862 року Семен Гулак-Артемівський завершує одну з найпопулярніших українських опер – «Запорожець за Дунаєм». У Києві та інших містах відкриваються консерваторії. Микола Лисенко започатковує національну академічну школу.

У XX ст. випускники Київської консерваторії Борис Лятошинський і Левко Ревуцький створюють новий потужний канон в україн-

ській класичній музиці, а на заході України, в Австро-Угорській імперії, цей свіжий творчий імпульс реалізують Василь Барвінський і Станіслав Людкевич. Навіть попри сталінський терор й обов'язкову вимогу писати музику в «зрозумілому масам стилі «соціалістичного реалізму», українські композитори першої половини XX ст. створили нову школу модерної музики, а їхні учні продовжили ці починання в ультрамодерному «Київському авангарді» (Валентин Сильвестров, Леонід Грабовський) і «новій фольклорній хвилі» (Мирослав Скорик, Євген Станкович).

Василь Березовський

Історія української музики – драматична й часто трагічна, як і біографія одного з її найкращих представників, композитора Миколи Леонтовича, автора легендарного «Щедрика». Доля цієї людини – знакова, бо наочно демонструє, що саме відбувалося з культурним простором країни впродовж багатьох століть: якщо ти – геніальний митець, перед тобою відкривалися два шляхи: їхати до столиці розбудувати імперську культуру або ж... заслання чи постріл у потилицю. 1921 р., за наказом радянського уряду, Миколу Леонтовича було підступно вбито агентом ВНК (Всеросійська надзвичайна комісія з боротьби з контрреволюцією).

Така ж доля чекала на Володимира Івасюка – автора найпопулярніших українських естрадних гітів, закатованого КДБ у тридцятирічному віці. 24 квітня 1979 року композитор зник за нез'ясованих обставин, а 18 травня його тіло знайшли повішеним у Брюховицькому лісі поблизу Львова.

Антон Гумилев-Апрелевский

Муромец Муромский

Муромец
муромская муромка

Михаил Леонидович

Владимир Гаврилович

РЕЖИСЕРИ

Народні маскарadi та ігрища, вертепи і Маланка, виступи скоморохів при княжих дворах – це перші театральні підмостки, на яких зароджувався український театр. Згодом естафету перейняли бурсаки Львівської і Лаврської братських шкіл, Острозької та Києво-Могилянської академії – у XVII–XVIII ст. з'являються мандрівні театри і дяки, що розігрують на ярмарках різдвяні сценки й розмаїті соціально-побутові інтермедії.

У 1795 році у Львові відкривається перший в Україні стаціонарний театр, а згодом така ж знаменна подія стається в Києві, Одесі та Полтаві. Класичний театр в Україні завдячує своїй появі **Іванові Котляревському** (це він очолив перший драмтеатр у Полтаві), а також **Григорію Квітці-Основ'яненку** – його неперевершений гумор, бурлеск і експресивність стали визначальними рисами українського академічного стилю.

У другій половині XIX ст. в Україні набирає популярності аматорський театральний рух. Саме так розпочинали корифеї українського театру – драматурги і режисери **Михайло Старицький** і **Марко Кропивницький**. Особливу честь тут слід віддати видатній родині Тобілевичів, члени якої виступали під сценічними псевдонімами **Івана Карпенка-Карого**, **Миколи Садовського** і **Па-**

наса Саксаганського. Кожен із них не лише створив власну трупу, а й був видатним актором і режисером.

Новий період в історії національного театру розпочався в 1918 році з театру **«Березіль»**, сцена якого стала своєрідним майданчиком для модерних ідей і авангардистських течій. Геній **Леся Курбаса**, що поєднав у собі таланти режисера, актора, драматурга і перекладача, дав змогу цим експериментам сягнути світового рівня.

Українське кіно розпочалося 1893 року, коли інженер Йосип Тимченко за два роки до братів Люм'єр, розробив апарат «кінескоп», придатний для кінознімання, і зафільмував вершників та метальників списів.

1927 року галичанка **Софія Яблонська** переїхала зі Львова до Парижа, а тоді помандрувала світом, фіксуючи свої мандри на кіноплівку. І залишила нам у спадок кінорепортажі з подорожей Францією, Китаєм, Африкою, Австралією, Японією, ставши однією з перших жінок-кінооператорів у світі.

У серпні 1918 року Павло Скоропадський видає указ про ук-

раїнізацію кіно. Для його виконання було створено першу українську державну організацію – кінокомпанію «Українфільм», що мала на меті «широке виробництво і розповсюдження ідейних та національних фільмів». Однак їй не судилось виконати цю місію – розвиток українського кіно зупинив червоний терор. Протягом сімдесяти років радянської окупації український кінематограф як масове явище поступово зникає.

Особливу роль у становленні українського кіномистецтва відіграли фільми **Олександра Довженка**. Його творчість піднесла вітчизняний кінематограф до світового рівня, а стилістика, створена Довженком, поклала початок напрямку, що став для нас визначальним – «українське поетичне кіно».

Український кінематограф 1960–1970-х років також представлено іменами світової

ваги – це режисери **Сергій Параджанов**, **Юрій Іллєнко**, **Леонід Осика**. Їхні стрічки стали золотим фондом «українського поетичного кіно» – «Тіні забутих предків», «Криниця для спраглих», «Камінний хрест». Згодом їхня естетика надихнула на режисерський дебют актора **Івана Миколайчука**, який у 1979 році зняв свій легендарний фільм «Вавилон XX».

КІНО ДЕРМІДР. **БЕРЕЗІНЬ** ЛЕСЬ КУРБАС
 СЕРЕДА 30 ЧЕТВЕР 31 СЕРПНЯ ТА П'ЯТНИЦА 1, НЕДІЛЯ 3 ВОТГО

АЛЛО НА ХВІЛІ 477!

КОНЦЕРТ
 МУЗИКА ПИРОШКА ПОСР

Режисер **МАРКО КРОПИВНИЦЬКИЙ**

НАТАЛКА ПОЛТАВКА

Г. МАРЕНКА ПРИЙ П'ЯНОЮ ЧАСТЬ ДО ДОМУ ЧАСТІ
 С ПРАЦЬОЮ, ДІЛЮ СЕБЕ КУ ВРАЖ ДІЛЮ ВІД
 С. КРОПИВНИЦЬКИЙ ПРОД. КУРБАСОВИЧ ПЕРІ-ПЕРІ-ПЕРІ-ПЕРІ

УЧАСНИКИ
 В. КОСОВИЧ
 В. КОСОВИЧ
 В. КОСОВИЧ

УЧАСНИКИ
 В. КОСОВИЧ
 В. КОСОВИЧ
 В. КОСОВИЧ

УЧАСНИКИ
 В. КОСОВИЧ
 В. КОСОВИЧ
 В. КОСОВИЧ

КІНОТЕАТР **УКРАЇНА** РЕЖИСЕР **С. ПАРАДЖАНОВ**

ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ

художній фільм

КІНО СТУДІЯ
 Світлана Довганка

За мотивами однойменної повісті Михайла Коцюбинського.
 РЕЖИСЕР СЕРГІЙ ПАРАДЖАНОВ
 ОПЕРАТОР ЮРІЙ ІЛЬЧЕНКО
 МУЗИКА ІГОРЬ РАВИЧ
 КОМПОЗИТОР МИКОЛА ГАЛ СЛОЦЬКИЙ
 ХУДОЖНИК МИХАЙЛО РАВЧЕНКО

АВТОР РЕЖИСЕР **О. ДОВЖЕНКО**

ЗЕМЛЯ

ОПЕРАТОР **Д. ДЕМУЩИК**

ДЕРЖ 16 КІНО 10-го, 11-го, 12-го ВІВТНЯ 1930 РОКУ

ПЕРФОРМЕРИ

Перформер – служитель муз і високого мистецтва. Україна подарувала нам видатних Перформерів світового рівня.

Марія Заньковецька – зірка українського театру кінця XIX – початку XX століть. Розпочала театральну кар'єру під орудою Марка Кропивницького в ролі Наталки Полтавки. Працювала в найпопулярніших українських трупах. За особливі сце-

нічні заслуги гетьман Скоропадський призначив їй довічну державну пенсію, а уряд радянської України першій в історії присвоїв звання народної артистки республіки.

Соломія Крушельницька – українська оперна діва, яку за життя визнали найвидатнішою співачкою свого часу. Серед її численних нагород – звання «Вагнерівська примадонна» XX століття. Вона була улюбленою співачкою Джакомо Пуччіні, а співати з нею на одній сцені вважали за честь найкращі голоси епохи – Енріко Карузо, Тітта Руффо, Федір Шаляпін. Її голос захоплював «дзвінкістю, соковитістю, оксамитовістю, досконалою вокальною дикцією і віртуозною технікою». Вона тріумфувала на сценах найкращих театрів світу, але завжди поверталась в Україну, аби взяти участь у концертах, присвячених пам'яті Тараса Шевченка чи Івана Франка.

Іван Козловський – видатний український тенор, Герой Соціалістичної Праці, лауреат двох Сталінських премій і Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка. Народився в невеличкій, критій очеретом хатинці в селі Мар'янівка Київської губернії. Із семи років навчався при Михайлівському Золотоверхому монастирі й співав у хорі Софійського собору. У 1926 році, завдяки унікальним вокальним даним, був запрошений у трупу Великого театру СРСР, а відтак став все-союзним улюбленцем публіки і особисто «товарища Сталіна».

Попри все Козловський був великим українським патріотом.

У його московській квартирі завжди лунала українська мова, а в репертуарі були «політично небезпечні» українські твори – «Мені однаково» на слова Тараса Шевченка, колядки, пісні українських січових стрільців.

У 1947 році сталася безпрецедентна подія – на кремлівській сцені прозвучали українські колядки. Попри заборони й без попереднього узгодження Іван Козловський виконав своїх улюблених «Ірод цар», «Добрий вечір тобі» і видав їх окремою платівкою. Прямую радіотрансляцію концерту раптово зупинили, а платівки знищили. 1973 року невгамований співак повторив спробу

видати українські колядки. І йому це знову вдалося! Проте невдовзі платівки так само вилучили з магазинів і знищили.

Серж Лифар – український балетний танцівник і хореограф, один з найвидатніших танцівників XX століття. Засновник Академії танцю при «Гранд-Опера», почесний президент Всесвітньої ради танцю ЮНЕСКО. Сучасники називали його «богом танцю». Лифар відродив французький балет і став основоположником нового напрямку – «неокласицизму».

Сергій Лифар, найімовірніше, народився в передмісті Києва. Родина Лифарів походила з шанованого козацького роду, і Серж часто згадував, як, гостюючи у свого діда в Каневі, слухав розповіді про героїчне минуле України і розглядав «пожовклі вицвілі грамоти з восковими печатками», що

ними нагороджували Лифарів українські гетьмани.

За життя Сергій Лифар отримав багато відзнак різних держав: був кавалером найвищих нагород Франції, володарем «Золотого черевичка» і премії «Оскар». Але рідний Київ і Україна до кінця життя залишилися його світлою мрією. «Навіть прекрасний блискучий Париж не зміг примусити мене, киянина, забути мій широкий, величавий Дніпро», – говорив танцівник.

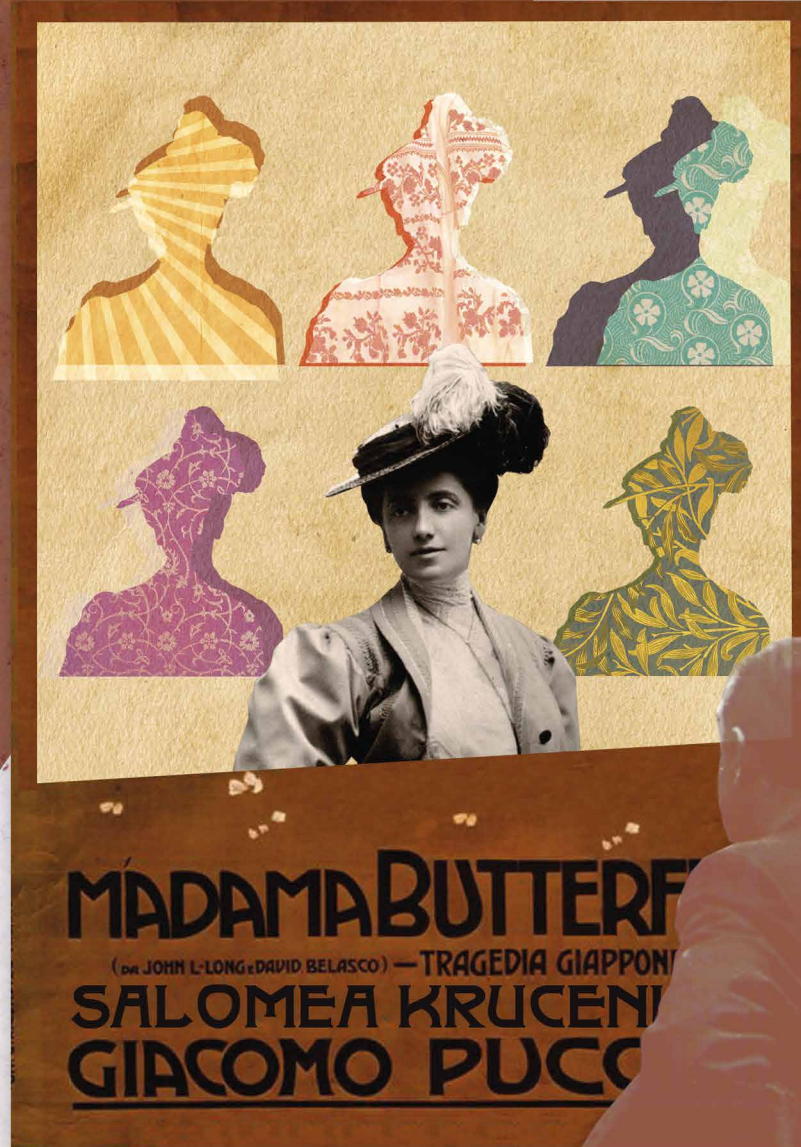

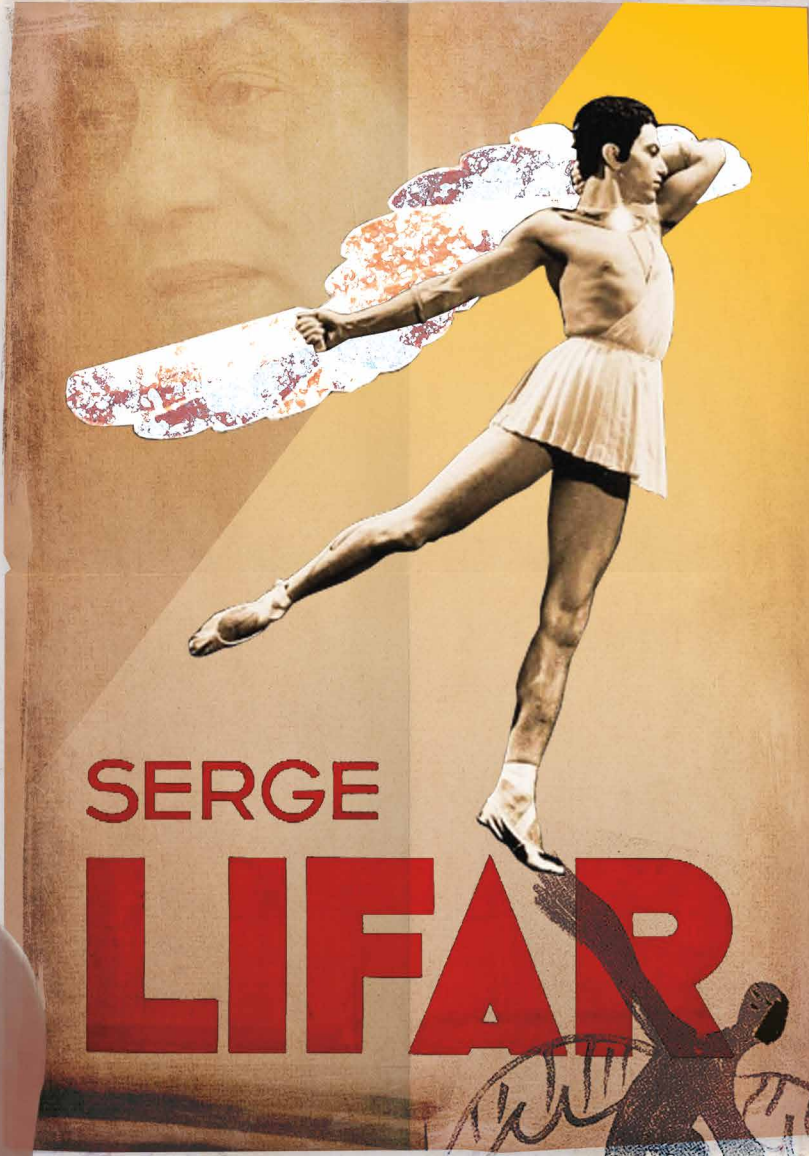
Марія
Заньковецька

УКРАЇНСЬКІ
НАРОДНІ ПІСНІ
З РЕПЕРТУАРУ
І.С. КОЗЛОВСЬКОГО

MADAMA BUTTERFLY
(BY JOHN L-LONG & DAVID BELASCO) - TRAGEDIA GIAPPONESE
SALOMEA KRUCENIKOVA
GIACOMO PUCCINI

SERGE
LIFAR

Наша мандрівка тисячоліттями української історії та культури завершилась. Але подорож у пошуках себе тільки розпочинається.

КОВЧЕГ "УКРАЇНА" – це те вічне давньогрецьке «пізнати себе» з храму Аполлона в Дельфах. Ми досі не знаємо себе справжніх – і тому себе не любимо. Бо ж як можна любити те, чого не знаєш...

Нашу історію століттями фальсифікували, у нас відібрали історичну самоназву, нам забороняли розмовляти своєю мовою і шанувати власних героїв. Тому ми втратили пам'ять і тепер, як хворі на альцгаймера, що не знають, хто вони і де їхній дім, стоїмо розгублено посеред Європи – безпорадні нащадки великих князів і гетьманів.

Ми довго були народом без держави в тіні кривавої імперії – найбільшою країною Європи, яку ніхто не помічав. І наша держава досі перебуває в статусі *under construction*, тому даруйте за тимчасові незручності – окупацію територій, антитерористичні операції, гібридні війни, посттравматичний синдром національного масштабу.

Але настав час заявити про себе на весь голос – про своє право бути собою.

Настав час перевідкрити для себе власну країну – згадати великі перемоги й славні походи, об'єднатись довкола власної самобутньої культури та імен великих українців. Бо вони – це ми, адже, як сказав Йозеф Рот, «життя так наочно пов'язане зі смертю і живі зі своїми мертвими, що тут немає кінця, немає перерви, а є вічне продовження і вічний зв'язок».

Об'єднатись довкола власного центру – стати центрованими, тобто життестійкими. І тоді тільки зможемо ми рухатись далі – творити нову Україну майбутнього.

Our journey through millennia of Ukrainian history and culture has come to an end. But the journey of self-discovery is just beginning.

"THE ARK UKRAINE" is meant to evoke the ancient Greek eternal provocation «know thyself» as from the Apollo temple in Delphi. How can Ukrainians know and cherish themselves if their true legacy has never been known to them?

Our history has been falsified for centuries, our historical identity and our historical name Rus has been taken away from us, we have been forbidden to speak our language and honor our heroes. So we, the descendants of great kings and hetmans, the citizens of the largest European country with

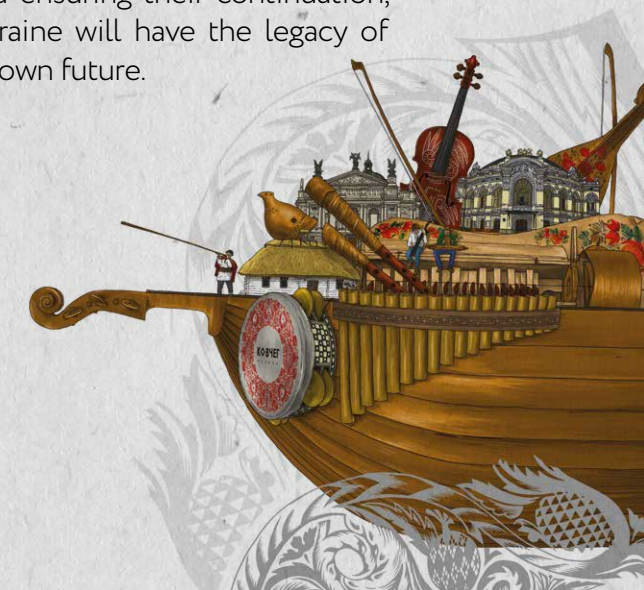
more than a thousand years of history, now stand with our memory invasively wiped out, not recognizing the ground upon which we stand, where our home is, lost and confused in a collective Alzheimer's in the middle of Europe.

We have long been a nation without a recognized state, hidden in the shadows of a bloody empire; the largest country in Europe in fact, not that many have noticed. And even now that our state is recognized, it is so as being «under construction», so pardon our appearance and please excuse the temporary detours through occupied territories, anti-terrorist operations, hybrid wars that obscure the majesty our true historical legacy and our future.

But the time has come to proclaim our truth at the top of our lungs; that we have the right to be ourselves. The time has come to rediscover our own country; to remember the great victories and glorious campaigns

of our ancestors, to rally around our own unique culture and in the names of great Ukrainians. Because who they were dwells within us. Just as Joseph Roth wrote, «life is so clearly connected with death and the living with their dead that there is no end, no break, but there is eternal continuation and eternal connection».

Through preserving connections and ensuring their continuation, Ukraine will have the legacy of its own future.

УДК 930.85:008
В 48

Винницька Ярина

В 48 Ковчег «Україна» / Ярина Винницька. — Львів : Видавництво Ковчег, 2021. — 160 с.
ISBN 978-966-97900-5-7

Подарункове видання **«Ковчег Україна»** – це вся культурна спадщина України під однією обкладинкою: артефакти традиційної культури, шедеври професійного мистецтва, символи і архетипи, історичні постаті й видатні культурні діячі – усе те, що заслуговує на статус «бренд України».

Ковчег «Україна» – це те вічне «пізнати себе» з храму Аполлона в Дельфах. Ми досі не знаємо себе справжніх – і тому себе не любимо (бо ж як можна любити те, чого не знаєш). Тому це книга-ініціація, книга-мандрівка тисячоліттями української історії та культури в пошуках себе. Запрошуємо на борт нашого корабля-скрині – доторкнутись до Справжнього і згадати все...

Видання має стати книжковою візитівкою України, офіційним державним подарунком-символом. Книга, яку треба вивчити напам'ять, – якби кожен українець знав бодай те, що є в цій книзі, впізнавав ці імена, артефакти, картини тощо, то ми б жили в геть іншій країні.

УДК 930.85:008

© Видавництво Ковчег, 2021
© Тексти – Ярина Винницька, 2021
© Ілюстрації – Юлія Табенська,
Олена Сметана, Марія Білінська,
Анна Гіренко, Ольга Ткаченко,
Катерина Дендюк, Марко Галаневич,
Остап Лозинський,
Андрій Єрмоленко, 2021

ISBN 978-966-97900-5-7

Літературно-художнє видання

Ярина Винницька **КОВЧЕГ "УКРАЇНА"**

Авторка ідеї, текстів, кураторка проекту – Ярина Винницька
Художники-дизайнери – Юлія Табенська, Олена Сметана,
Марія Білінська, Анна Гіренко, Ольга Ткаченко, Катерина Дендюк,
Марко Галаневич, Остап Лозинський, Андрій Єрмоленко
Макетування – Анна Гіренко
Літературний редактор – Ольга Бондарук
Переклад англійською – Анна-Юлія Франко
Використані твори Олега Денисенка, Данила Мовчана, Ніла Хасевича,
Василя Омеляненка.

Подяка за «інтелектуальну щедрість» – історичку Олександрі Зінченку і братам Капрановим^(1,2), Оксані Пахльовській⁽³⁾, історичку Сергію Плохю⁽⁴⁾, письменнику Антону Санченку⁽⁵⁾, Тімоті Снайдеру, колекціонеру Ігорю Перевертнюку.

Окрема подяка фотографам – Андрію Кісю, Ірині Пустинніковій.

Особливі подяки за надані артефакти колекціонерам – Віктору Ющенку, Роксолані Шимчук, Остапу і Тарасу Лозинським, Ользі Бондарук, Іванці Димид-Крип'якевич, Любомиру Кушлику, родинам Богдана Сороки і Володимира Івасюка. А також державним установам – Національному заповіднику «Софія Київська», Національному центру народної культури «Музей Івана Гончара», Львівському інституту колекціонерства, Благодійному фонду «Творча спадщина родини Марії Примаченко», Національному музею українського народного декоративного мистецтва, Музею історичних коштовностей України, Чернівецькому обласному краєзнавчому музею, Львівській національній галереї мистецтв ім. Бориса Возницького.

Підписано до друку 19.07.2021. Формат 60×84/8.
Друк офсетний. Гарнітура Сігсе. Умовн. друк. арк. 18,6.
Наклад 1000 прим. Зам. № С-1246.

Книжкова друкарня «Коло».
82100 Україна м. Дрогобич, вул. Бориславська, 8.
Тел. /факс: (03244) 3-87-32, 2-90-60 E-mail: kolodruk@gmail.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої діяльності:
ДК №498 від 20.06.2001 р.

КОВЧЕГ
У К Р А І Н А

арт-платформа «Ковчег Україна»
(Ярина Винницька, Дмитро Осипов)
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК №6699 від 28.03.2019
ФОП Осипов Дмитро Леонідович

📍 м. Львів, 79008, вул. Вірменська 30/3а
📌 Ковчег Україна
🌐 kovcheg.ua

УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ФОНД

Видання підготовлено за підтримки
Українського культурного фонду.
Позиція Українського культурного фонду
може не збігатись з думкою авторів.

